

SLOVENSKÁ ZAISTŔOVACIA DIVÍZIA NA OKUPOVANÝCH ÚZEMIACH UKRAJINY A JUŽNÉHO BIELORUSKA (JANUÁR – AUGUST 1942)

PAVEL MIČ I A N I K

MIČ I A N I K, P.: The Slovak Safety Division in Occupied Territories of Ukraine and Southern Belorussia in the First Half of the Year 1942. *Vojenská história*, 10, 4, 2006, pp 43 – 65, Bratislava.
The author describes an important period in the military history of Slovakia – the combat activity of the Slovak Safety Division in Ukraine and Belorussia in the period from January 1942 to August 1942. Describing these historic events he results from available preserved documents of that time stored in funds and collections of the Military Historic Archive and the Slovak National Uprising Museum, the contents of which is connected with the searched topic, from data given in publications, scientific studies and materials, as well as from memories of these events participants.
Military History. Ukraine and Belorussia. World War II. Year 1942.

Slovenská *Zaistovacia divízia* (ZD) bola postavená na základe operačného rozkazu č. 7, ktorý po dohode s nemeckou stranou vydal 25. júla 1941 minister Národnej obrany gen. I. tr. Ferdinand Čatloš. Formovala sa v priebehu augusta 1941 z jednotiek a útvarov *armádnej skupiny* nasadenej do vojny proti Sovietskemu zväzu na začiatku júla 1941. Divíziu tvorili dva pešie (peš. pl. 101 a 102), jeden delostrelecký pluk (del. pl. 31), jazdecký priezvedný oddiel (JPO) a ďalšie divízne jednotky.¹ Na rozdiel od sesterskej *Rýchlej divízie* (RD) nemala byť nasadená na fronte, ale mala plniť zabezpečovacie úlohy v tle *Wehrmachtu*. V priebehu septembra 1941 bola presunutá zo západnej Ukrajiny na východ do priestoru Žitomíra, kde mala vykonávať strážnu a zabezpečovaciu službu a bojovať proti partizánom. Do konca roka 1941 vykonala len niekoľko protipartizánskych akcií, v ktorých bolo bez strát na slovenskej strane zajatých spolu 25 partizánov (dvaja z nich boli popravení). Divízia neutrpela žiadne bojové straty, len niekoľko vojakov zomrelo vinou neopatrnnej manipulácie so zbraňami

---

¹*Slovenská rýchla divízia v bojoch proti Sovietom od 10. augusta do 21. novembra 1941*. Bratislava, 1942. s. 11. Zloženie *Zaistovacej divízie* bolo nasledovné:

Veliteľstvo – štábna rota, štábna autokolóna, poľný súd s prokurátorom a oddiel poľného žandárstva;

Peší pluk 101 – I/101 a II/101 pešie prápory (každý s 3 pešími a guľometnou rotou, spojovacou čatou), rota KPÚV 101, horská kanónová batéria (HKB) 101, plukovná jazdecká a plukovná spojovacia čata;

Peší pluk 102 – I/102 a II/102 pešie prápory, rota KPÚV 102, HKB 102, plukovná jazdecká a plukovná spojovacia čata;

Náhradný peší prápor – 3 náhradné pešie a náhradná guľometná rota;

Delostrelecký pluk 31 – veliteľstvo s hospodárskou správou a spojovacou čatou, dva ľahké hipomobilné delostrelecké oddiely (I/31 a II/31, každý s tromi del. batériami po 4 ľahkých húfniciach vz. 14/19 kalibru 100 mm);

Jazdecký priezvedný oddiel (JPO) – veliteľstvo, spojovacia čata, 2 jazdecké eskadróny;

14. ľahká batéria DPLP;

Nákladná automobilová kolóna (NAK) 509;

NAK 551;

Spojovací prápor;

Pionierska rota, železničná stavebná rota, divízny zbrojný park, intendantný park, poľný bitúnok, poľná pekáreň, poľná nemocnica, zdravotnícka rota, veterinárna ambulancia, dezinfekčná kolóna, pracovná rota, poľná pošta 8. BYSTRICKÝ, J.: *Zaistovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942)*. In: *Vojenská história*, roč. 3, 1999, č. 4, s. 29.

a výbušnami. Na začiatku novembra jednotky ZD navštívil aj prezident slovenskej republiky Dr. Jozef Tiso. Slovenskí vojaci rýchlo nadviazali s miestnymi obyvateľmi priateľské vzťahy a udomácnili sa v novom pôsobisku. Sovietske zločiny z leta 1941 proti odporcom komunistického režimu vyvolali u slovenských vojakov odpor k sovietskemu systému. Mnohí sa stále cítili ako osloboditelia Ukrajincov a Bielorusov spod komunistickej tyranie. Morálka bola preto na veľmi dobrej úrovni. Táto idyla sa ale v novom roku skončila.

Rok 1942 sa pre vojakov slovenskej *Zaistovacej divízie* začal pokojne. Spočiatku museli zápasit' iba s krutými mrazmi, ktoré na Slovensku nemali obdoby. Teploty klesli až na -38, niekde dokonca na -43°C! Napriek dodaniu teplých zimných doplnkov vojaci jednotiek, ktoré podnikali prieskumné akcie v priebehu januára, trpeli zimou a vyskytli sa aj prípady omrzlín. Nálada vojakov bola však napriek silným mrazom dobrá. Jedinej akcie sa v priebehu 8. – 9. januára 1942 zúčastnila 5. rota peš. pluku 102 (5/102 rota) pod velením por. pech. Ladislava Kleinerta. Rota v počte 181 mužov sa spolu s nemeckými policajnými jednotkami zúčastnila 8. januára na protizidovskej akcii v Mozyre. Jej úlohou bolo obklúčiť Mozyr a zabrániť komukoľvek mesto opustiť. Nemeckí policajti potom od 17.00 do 24.00 h nemilosrdne strieľali Židov v meste. Toto vraždenie pokračovalo aj nasledujúci deň. Slovenskí vojaci sa exekúcií v meste nezúčastňovali a nie je ani známe, že by niekoho zadržali na úteku. Bol to jediný známy prípad účasti (i keď pomocnej) slovenskej jednotky na protizidovskej akcii. Takáto brutalita voči bezbranným civilistom totiž medzi slovenskými vojakmi vzbudzovala odpor, čo negatívne vplývalo na ich morálku. Aj 5/102 rota bola preto zasadzovaná už len do prieskumných akcií.²

Pomerne náročnú akciu 5/102 rota zahájila 25. januára o 7.00 h ráno. V počte 120 mužov vyrazila pod velením npor. pech. Tibora Sama z Mozyru k obci Kalinkoviči. Pri teplotách -43°C vojaci trpeli mrazom a niekoľkým omrzli uši, nosy a ruky. Rota prespala v neznámej osade a na druhý deň ráno o 7.00 h vyrazila smerom na Vasilieviči. Napriek mrazivému vetru a snehu dorazili do cieľa o 17.00 h. V obci prenocovali a ráno 27. januára o 8.00 h pokračovali v pochode k obci Riečica. Teplota bola stále -43°C, keď rota večer dosiahla obec Karovodiče. Tu prenocovala a celú noc udržiavala strážu. Náladu vojakov pozdvihla dobrá teplá strava. Na druhý deň o 8.00 h ráno sa celá rota vydala na pochod späť do Riečice, kam dorazila o 16.00 h. V Riečici si jeden deň odpočinula a 30. januára o 8.00 h vyrazila do Maloduše. Cieľ dosiahla o 15.00 h, vojaci však boli namáhavým pochodom v silných razoch a hlbokom snehu vyčerpaní. Na druhý deň o 8.30 h rota vyrazila na Chvojniky, ktoré dosiahla o 16.00 h. Tým sa však jej akcia, ktorá v tých najkrutejších mrazoch trvala už plných 7 dní, neskončila.³ A tak hoci 5/102 rota na partizánov vôbec nenarazila, vojaci boli úplne vyčerpaní. Kruté počasie východnej Európy totiž kládlo i bez bojových akcií obrovské nároky na psychickú a fyzickú výdrž vojakov. Slabé partizánske oddiely si to veľmi dobre uvedomovali, a preto sa v priebehu zimy nepúšťali do žiadnych bojových akcií. Snažili sa prežiť a šetriť sily na vhodnejšie obdobie.

Prieskumná protipartizánska akcia 5/102 roty sa v Chvojnikách neskončila. Vojaci ale nevyhnutne potrebovali dlhší odpočinok v teple, aby sa predišlo ďalším omrzlinám. Rota nebola v Chvojnikách nečinná. 2. februára vyrazili jej 2. a 3. čata na hliadku k obci Veľký Bor, opäť však nenarazili na partizánov. Na druhý deň večer sa slovenskí vojaci stali svedkami popravy jedného partizána nemeckou políciou. Ráno 4. februára bola 5/102 rota vyhlásená pohotovosť, pretože 2/102 rota (patriaca I/102 práporu) bojovala neďaleko Chvojník s partizánmi. Na druhý deň o 8.00 h rota končene vyrazila späť do Mozyru, avšak pre mimoriadne nepriaznivé počasie musela prenocovať v obci Jureviči. Počasie sa zlepšilo až o dva dni, a tak rota 7. februára konečne vypochoďovala späť do Mozyru. Do cieľa dorazila o 19.00 h, čím sa jej prvá protipartizánska akcia v roku 1942 definitívne skončila.⁴ Celá akcia trvala 14 dní, z čoho 4 dni

²VHA Trnava, ZD, šk. 87, III/204, peš. pl. 102, 5. rota, Vojnový denník (10. 11.1941 – 22. 3. 1942), 8. 1. – 26.1.1942.

³Tamže, 26. – 31.1.1942.

⁴Tamže, 2. – 7.2.1942.

pripadali na odpočinok z dôvodu nepriaznivého počasia a vyčerpania vojakov. Ukázalo sa, že takéto časovo náročné akcie nemajú v extrémnom zimnom počasí nádej na úspech. Vojaci bez bielych maskovacích uniforiem boli na snehu zďaleka viditeľní. Pohyb v hlbokom snehu bol navyše bez lyží alebo snežníc pomalý a vyčerpávajúci. To všetko dávalo partizánom dostatok času na to, aby sa stiahli do bezpečia. Ďalšie podobné akcie sa preto už na začiatku roku 1942 neuskutočnili.

Divízia v tomto období prešla menšou reorganizáciou a na žiadosť nemeckého velenia sa rozšíril jej operačný priestor. Na konci januára 1942 nadviazala styk so svojím južným susedom, ktorým boli maďarské honvédske pluky 41 a 49. Spojenie zabezpečovali hliadky, ktoré ZD vysielala po osi Žitomír – Berdičev a Cviahel – Šepetovka.⁵ Rozkaz vojenského veliteľa Ukrajiny z konca januára 1942 o rozšírení operačného priestoru divízie na juhovýchod nebol pre velenie ZD dobrou správou. Rozšírenie sa týkalo peš. pl.101 a JPO. Strážna služba v ich nových úsekoch musela byť obmedzená na najdôležitejšie železničné trate a objekty, cestné mosty, muničné sklady a sklady vojnovej koristi. Peš. pluk 101 sa zároveň presunul (okrem II/101 práporu) do priestoru železničnej trate Kamionka – Fastov – Kyjev, ktorú mal ochraňovať najmä v úseku Kamionka – Fastov. Pluk prevzal aj ochranu niektorých železničných objektov v Kyjeve. JPO (pplk.jazd. Ján Malár) prevzal k svojim povinnostiam aj strážnu službu na ceste Korostyšev – Kyjev. Z tohto dôvodu bola časť jeho jednotiek presunutá do priestoru Slaviča a Gurovčina.⁶

Dislokačné **presuny** boli ukončené v polovici februára 1942. Jednotky ZD sa odvtedy podieľali na ochrane dôležitej železničnej trate Pinsk – Gomel' a v jej okolí tiež uskutočňovali protipartizánske akcie. Operačný priestor ZD tak po jeho rozšírení na juhovýchod dosiahol rozlohu takmer 60 000 km², čo bolo územie dvakrát väčšie ako rozloha Slovenskej republiky! Jednotky divízie logicky nemohli také obrovské územie kontrolovať. Na konci februára 1942 boli rozmiestnené len v zhruba 60 posádkach iba najdôležitejších miest a obcí.⁷ Veliteľstvo ZD a II/101 prápor zostali v Žitomíre, JPO sa nachádzal v Korostyšev, veliteľstvo I/101 práporu vo Fastove, veliteľstvo peš. pluku 101 bolo s rotou kanónov proti útočnej vozbe (KPÚV) 101 vo Vasilkove, veliteľstvo peš. pluku 102 a I/102 prápor v Mozyre. Veliteľstvo II/102 práporu bolo presunuté do obce Kopatkeviči. Menšie posádky boli v Kyjeve, Ovruchi i Jel'sku.⁸

Zároveň s rozšírením územnej pôsobnosti však bola divízia opäť početne oslabená, čo plnenie úloh na takom obrovskom priestore ešte viac komplikovalo. Ak k 30. januáru 1942 bol početný stav ZD 6 732 mužov, k 14. februáru to už bolo len 5 786 (teda pokles až o 946 mužov)!⁹ Pokles bol spôsobený predovšetkým odosielaním jednotiek na front. Na konci decembra 1941 dostala ZD od slovenského MNO rozkaz pripraviť pre RD tri pešie rotý (spolu 360 mužov). Jednu rotu s dvoma čatami (100 mužov) mal postaviť I/101 prápor, rotu s tromi čatami (160 mužov) II/101 prápor a zvyšných 100 mužov malo postaviť spojovacie stredisko v Dnepropetrovsku. Každá čata mala mať 3 družstvá a každé družstvo 1 ľahký guľomet.¹⁰ V januári 1942 boli napokon k RD odoslané 2 guľometné rotý (každá s tromi čatami), obidve horské kanónové batérie (HKB/101 i HKB/102), ako aj niektoré ďalšie pešie jednotky. Náhrady za tieto jednotky prichádzali k ZD pomaly a postupne. Guľometné rotý prišli len s dvoma čatami, ale HKB dorazili zosilnené každá na 6 kanónov vz. 15 (k RD šli batérie so 4 kanónmi). Divíziu oslabovalo aj striedanie vojakov mobilizačného ročníka 1939 a starších.¹¹ Najväčším oslabením

⁵BYSTRICKÝ, ref. 1, s. 32.

⁶VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, 1942, Vel. ZD, Č.: 82.095/Taj.3.odd.1942, SV. 1.2.1942.

⁷GAJDOŠ-BREZA, J.: *Kraje a vojaci*. Bratislava, 1943. s. 24.

⁸BYSTRICKÝ, ref. 1, s. 32-33.

⁹Tamže, s. 52.

¹⁰VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, 1942, i. č. 62, Vel. ZD, Číslo: 5599/Taj.3.odd.1941, SV. 28.12.1941.

¹¹VHA Trnava, ZD, šk. 13, I/141, Vel. ZD, Čís. 80.007/Taj.1.odd.1942, SV. 24.1.1942, Príloha č. 2.

pre ZD však bolo odoslanie del. pluku 31 (pplk.del. Karol Pichl) na front k nemeckej 6. armáde práve v čase rozšírenia operačného priestoru ZD. Odsun nariadilo nemecké velenie po dohode s pplk. Pichlom, bez vedomia slovenského MNO a proti rozkazom ministra NO gen. Čatloša.¹² Pre ZD bolo preto šťastím, že partizánske skupiny sa až do marca prakticky neaktivizovali. Jej početný stav totiž dosahoval iba 1/3 plnohodnotnej nemeckej pešej divízie.¹³ Kontrolovať rozsiahle lesné a močaristé oblasti vo svojom operačnom priestore jednoducho nebolo v silách takej oslabenej divízie. O tom si jej velenie nerobilo žiadne ilúzie. Napriek tomu už od začiatku marca 1942 začali jednotky ZD podnikať aktívne protipartizánske operácie.

Niektoré slovenské jednotky boli dočasne pridelené nemeckým útvarom. 8. – 9. marca sa na protipartizánskej akcii nemeckého policajného práporu 315 zúčastnila čata KPÚV slovenského peš. pl. 102, ktorá bola práporu podriadená od 7. februára 1942. Akcia sa uskutočnila v okolí obce Osemlje, kde mal prápor posádku. Jednotlivé nemecké roty postupovali samostatne, pričom každá dostala ako podporu jeden slovenský KPÚV vz. 37 s obsluhou. Pochod zasneženými lesnými cestami bol náročný, hoci došlo iba k menším prestrelkám s partizánmi. Prvá rota, ktorej velil sám veliteľ práporu v hodnosti kapitána, dorazila sledujúc partizánske stopy o 15.00 h k železničnej trati, „*po ktorej práve na saniach traja partizáni viezli mäso do partizánskeho oddielu*“. Partizáni zbadali nemecké predné hliadky a začali na ne strieľať. Zabili jedného nemeckého vojaka, ale napokon boli po krátkej prestrelke zajatí. Po ich vypočutí rota vyrazila do asi pol kilometra vzdialenej dedinky, kde bol partizánsky štáb i oddiel v sile jednej roty. Na celom okraji dediny mali partizáni navyše vybudované poľné opevnenia, v ktorých sa úporne bránili. Tu sa dostal k slovu protitankový kanón des. Jána Budinského. Presnou paľbou rozbil niekoľko bunkrov a umožnil tak nemeckej pechote vniknúť do dediny. Obsluha potom kanón presunula do obce, kde Nemcom pomáhala v pouličnom boji. Po dvojhodinovom boji boli partizáni z obce vytlačení. Nemci ukoristili 85 kozáckych koní s plným výstrojom a sklad proviantu. To naznačuje, že rota bojovala proti zvyšku nejakej sovietskej jazdeckej divízie rozbitej v lete 1941. Po dôkladnom prepátraní okolia obce sa rota vrátila späť do Osemlje, kde prenocovala.

Na druhý deň ráno vyrazil veliteľ práporu s čatou ťažkých guľometov na prieskum do blízkych lesov. Slovenské protitankové kanóny zostali v obci v pohotovosti. O 11.00 h v dedine počuli silnú paľbu z lesa a onedlho prišiel rozkaz vyraziť veliteľovi práporu na pomoc. Keď posila dorazila na miesto boja, z prieskumnej čaty bolo 11 vojakov mŕtvych a 7 ranených (vrátane nemeckého kapitána). Ranený veliteľ práporu ležal na saniach, ktoré zostali na železničnom násype medzi koľajnicami. Sane boli silno ostreľované a kôň, ktorý ich ťahal, bol zabitý. Nebolo možné sa k nim priblížiť. Slovenské protitankové kanóny partizánsku paľbu utlmili, takže des. Ján Budinský a jeden nemecký vojak sa pokúsili kapitána zachrániť. Krytí vlastnou paľbou sa priplazili k saniam, bodákom prerezali remene konského postroja a sane stiahli za železničný násyp, kde boli chránení pred paľbou partizánov. Tam ranenému poskytli prvú pomoc a po dlhom a namáhavom plazení v snehu sane dotiahli k vlastnej jednotke do neďalekého lesa. Raneného veliteľa hneď dopravili do rotnej ošetrovne v dedine, kde však onedlho podľahol svojim zraneniam. Ešte pred smrťou však stihol osobne podať návrh na vyznamenanie des. Budinského Železným krížom II. triedy.¹⁴

Podobné akcie vykonávali aj slovenské útvary, predovšetkým peš. pluk 102 pod velením pplk.pech. Michala Lokšíka. Už v priebehu prvých marcových dní uskutočnila úderná jednotka pluku pod velením npor.pech. Jána Záhoráka vyčistiť ováciu akciu v priestore mestečka Lojev.

¹²MIČIANIK, P.: *Slovenský Delostrelecký pluk 31 v druhej bitke o Charkov*. In: Vojenská história, 10, 2006, č. 2, s. 43-70.

¹³Oficiálna sila nemeckej pešej divízie bola v tom čase stanovená na 15 – 17 000 mužov, teda minimálne na dvojnásobok početného stavu ZD. BLENNEMANN, D.: *Nemecká divízie Volksgrenadier v letech 1944 – 1945*. In: Hitlerova armáda (Vývoj a štruktúra nemeckých ozbrojených sil v letech 1933 – 1945). Brno, 1997. s. 33.

¹⁴*Z galerie nositeľov železného kríža (Bojovali sme proti partizánom)*. In: Stráž vlasti, 1, 1943, č. 8, s. 8.

Akcia síce nedopadla zvlášť úspešne, ale vojenský veliteľ Ukrajiny gen. Kitzinger pochválil npor. Záhoráka i ostatných príslušníkov jednotky za „*rýchle a energické*“ splnenie úlohy.¹⁵ Podobnú akciu uskutočnila 5. marca v menšom rozsahu aj 2. čata 5/102 roty v obci Bubnovka. Do obce však dorazila až hodinu po odchode partizánov, takže sa uspokojila len so zapálením dvoch „partizánskych chát“.¹⁶ Oveľa väčšiu akciu uskutočnil II/102 prápor (mjr. pech. Friedrich Werner) spolu s policajným práporom 315 v dňoch 11. – 14. marca 1942. Akciu 11. marca odštartovalo nemecké letectvo bombardovaním obce Karpilovka, kde sa predpokladal hlavný stan partizánskeho oddielu. Na druhý deň dorazil II/102 prápor so sprievodnými zbraňami do obcí Katka a Porečie (severozápadne od Mozyru), ktoré boli určené za východisko na útok.¹⁷ Za predvoj práporu bola určená 5/102 rota, ktorá za obcou Bubnovka narazila na partizánsku hliadku. V prestrelke bol jeden partizán zabitý. Na partizánov rota narazila aj v obci Slobodka. Tí ale rýchlo ušli, a tak vojaci iba zapálili „*jeden partizánsky dom*“. V obci Katka potom celá rota i s časťou ďalších jednotiek práporu prenocovala.¹⁸

V rovnakom čase zaujal východiskové pozície v obci Osemlje aj policajný prápor 315, ktorý bol v tejto akcii podriadený II/102 práporu. 13. marca vyrazil II/102 prápor z Katky a Porečia smerom na osadu Perekalj. Partizáni však už boli pripravení. Slovenské jednotky, ktoré vyrazili z Katky, boli onedlho prepadnuté presilou partizánov. Rozpútal sa tvrdý boj, ktorý trval až 7 hodín. Celý pochodový prúd sa pritom dostal do úplného obkľúčenia, pričom musel opustiť svoje trény. Partizáni tak ukoristili kuchyne, proviant a torby mužstva so všetkým príslušenstvom, patriace najmä 8/102 rote. Do zajatia padol stk. Michal Kováč. Svoju kuchyňu zachránila jedine 5/102 rota. Slovenské jednotky sa napriek tomu prebili do Perekalje a dedinu zapálili. V zúrivom boji sa im napokon podarilo uvoľniť obkľúčenie a prebiť sa do Osemlja, kde sa spojili s policajným práporom 315. Na druhý deň sa II/102 prápor presunul do Porečia a 5/102 rota bola vyslaná s práporom 315 do Zariečia. Po ceste sa dostali do niekoľkých prestreliek s partizánmi, ktoré sa zaobišli bez strát. Do Zariečia dorazili 15. marca o 2.00 h., pričom na pochode zapálili niekoľko „partizánskych domov“. Nadránom sa do obce pokúsili dostať partizáni, boli však rýchlo zahnaní. Jednotky potom zabezpečovali Zariečie až do 20. marca, keď bola 5/102 rota stiahnutá do Kopatkieviči. Hoci bola stále veľká zima a pretrvávali snehové fujavice, nálada vojakov bola vďaka úspešnej akcii dobrá.¹⁹

Straty, ktoré slovenské jednotky utrpeli 13. marca, však boli ťažké. Padlo 14 vojakov, 22 bolo ranených a 8 zostalo nezvestných. Spomedzi nezvestných a ranených neskôr zomrelo 5 mužov, takže celkový počet mŕtvych bol 19. Bolo zabitých 7 vojenských a „*viac civilných koní*“ a zničené 3 poľné kuchyne. Partizánsky oddiel, proti ktorému II/102 prápor bojoval, mal okolo 1 000 príslušníkov! Bol vyzbrojený 8 ťažkými a 15 ľahkými guľometmi, automatickými puškami i niekoľkými kanónmi. Oddiel však utrpel ťažké straty. Na bojisku zostalo až 600 mŕtvych partizánov.²⁰ Jednalo sa pravdepodobne o zvyšky nejakej vojenskej jednotky, ktorá bola rozbitá ešte v lete 1941. Ťažké straty, spôsobené predovšetkým slovenskými ťažkými zbraňami, ale svedčia o nepripravenosti partizánov na boj v lese v takom nepriaznivom počasí. V prvom skutočnom boji s veľkým partizánskym oddielom tak slovenské jednotky skvele obstáli. Smutné

¹⁵VHA Trnava, ZD, šk. 3, I/49, Veliteľstvo ZD, Rozkaz č. 25, 4.3.1942.

¹⁶VHA Trnava, ZD, šk. 87, III/204, peš. pl. 102, 5. rota, Vojnový denník (10.11.1941 – 22.3.1942), 5.3.1942.

¹⁷VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Rádiogram čís. 428-429-430-431, 15.3.1942.

¹⁸VHA Trnava, ZD, šk. 87, III/204, Vojnový denník, 12.3.1942.

¹⁹Tamže, 13. – 20.3.1942.

²⁰VHA Trnava, ZD, kr. 1, I/4, Rádiogram čís. 428-429-430-431, 15.3.1942. Z dôstojníkov padol por. pech. Juraj Pavlovský. Ranení boli por. pech. Petrik, dôst. zást. Kmeť, dôst. zást. Pisch, rtk. Kováč, a por. Ižo sa „nervovo zrútil“. Všetci ranení boli odsunutí do nemeckej nemocnice v Bobrujsku. (Tamže). Najviac zabitých (8 mužov) mala 8/102 rota. (VHA Trnava, ZD, III/258, 8/102 rota, Zoznam padlých 1. – 15.3.1942). V inom hlásení sa ale hovorí o dovedna 28 zabitých slovenských vojakoch 13.3.1942 pri Perekalja. (VHA Trnava, ZD, III/301, peš. pluk 102). V oficiálne publikovanom zozname padlých je uvedených 19 mien zabitých pri Perekalje. *Padli za vlasť*. In: Kalendár slovenského vojska (1943). Bratislava, 1943. s. 56, 57, 60, 62-67, 69-75.

však je, že na veliteľstve ZD bola v čase tejto krvavej bitky bujará zábava. Práve 13. marca „dôstojníci od veliteľstva divízie boli spíť, že nevedeli od bujnosti čo robiť“. Títo dôstojníci si žili lepšie ako v mierových časoch:

„Každý príslušník tohto veliteľstva mal ruskú frajerku, tam sa len dobre jedlo a pilo do nemoty... Tam dôstojníci až na malé výnimky sa zabávali a kupčili.“²¹

Úpadok morálky na veliteľstve divízie svedčí o slabých veliteľských schopnostiach a malej autorite veliteľa ZD plk.pech. Pavla Kunu.

Do ďalšej rozsiahlej akcie bol peš. pluk 102 nasadený v priebehu 19. marca až 3. apríla 1942. Na akcii s krycím názvom BAMBERG sa zúčastnila aj celá nemecká 707. zaist'ovacia divízia. Cieľom akcie bola likvidácia silnej partizánskej skupiny v priestore Pariči – Ozariči – Koševiči – Glusk (severne od Kalinkoviči). Akcia bola úspešná. Partizánska skupina v počte 3-tisíc osôb bola zničená. Veliteľ 707. ZD gen.pech. von Schenkendorf vyslovil slovenským vojakom a dôstojníkom uznanie a vďaku za vzornú spoluprácu a „bravúrnny postup proti partizánom v ťažkých poveternostných a terénnych podmienkach“, ktoré boli pre celú akciu charakteristické.²² Krátko po skončení operácie BAMBERG vyslal na vyčist'ovaciu akciu svoje jednotky aj peš. pluk 101 (pplk.pech. Martin Palkovič). Akciu uskutočnila 1/101 rota pod velením stot. L. Vosátka 6. – 12. apríla v priestore Malín (juhovýchodne od Korostenu). Rota bez vlastných strát zneškodnila 10 parašutistov a po skončení akcie sa presunula do Jeľska. Tu bola podriadená peš. pluku 102. Tento vyslal už 22. apríla do priestoru Skorodnoje 3 čaty pod velením npor.pech. Jána Záhoráka na ďalšiu vyčist'ovaciu akciu. Záhorákov oddiel bez strát zastrelil dvoch sovietskych parašutistov a 24. apríla akciu ukončil. Je pozoruhodné, že divízia v týchto akciách neutrpela žiadne straty. V priebehu 5. až 25. apríla 1942 zaznamenala iba nebojové straty 2 mŕtvych a 7 ranených vojakov.²³ Poslednú protipartizánsku akciu uskutočnenú v apríli 1942 začala 29. apríla 7/102 rota vedená opäť npor. Záhorákom. Jej cieľom bolo zlikvidovať partizánov v okolí osád Michedkoviči a Baduniči. Partizáni sa však boju vyhýbali, takže rota na nich vôbec nenarazila. Našla len prázdne táboriská v lesoch okolo Demenky, ktoré vypálila. Akcia trvala do 17. mája, pričom 7/102 rota postúpila až do priestoru obce Kopatkeviči.²⁴ V priebehu apríla sa ukázalo, že izolované akcie menších jednotiek sú málo účinné. Pre partizánov totiž nebol žiadny problém takéto jednotky v ťažkom teréne vymánevovať.

V priebehu aprílových protipartizánskych akcií hlavné sily peš. pluku 102 postupne zaujali strážne pozície na trati Pinsk – Gomel' v úseku obcí Starušky – Riečica. Úsek bol dlhý až 120 km, takže jednotlivé čaty a roty umiestnené v obciach pozdĺž trate boli od seba dosť vzdialené. Veliteľstvo pluku bolo presunuté do Koziniek, veliteľstvo I/102 práporu do Kalinkoviči a veliteľstvo II/102 práporu do Ptiče. Keďže jednotky pluku boli početne slabé na stráženie zvereného úseku, veliteľ peš. pluku 102 pplk. Lokšík posilnil svoje jednotky 330 ukrajinskými milicionármi.²⁵ V druhej polovici apríla boli postavené dva divízne pohotovostné oddiely na boj proti partizánom. Pohotovostný oddiel I bol postavený v Žitomíri z jednotiek peš. pl. 101. Tvorila ho pešia rota, čata ťažkých guľometov, 2 družstvá KPÚV a čata HKB. Pohotovostný oddiel II (jazdecká čata a družstvo ťažkých guľometov) postavil v Ovruchi JPO. JPO tiež pre obidva oddiely zabezpečil motorové vozidlá. Ako pohotovostná záloha plukov boli postavené 3 zosilnené roty v Kopatkeviči, Domanoviči a Fastove.²⁶

²¹AM SNP Banská Bystrica, Pozostalosť J. Šolca, šk. 11, S 203/86, List čat. v zál. Jána Hanáčka a slob. v zál. Pavla Farkaša prezidentovi republiky.

²²VHA Trnava, ZD, šk. 3, I/49, Vel. ZD, Rozkaz č. 41, SV. 10.4.1942.

²³VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, č.: 82.353/Taj. 3. oddel. 1942, SV. 25.4.1942.

²⁴Tamže, Č.: 82.494/Taj. Ia – 1942, Situačné hlásenie 25.4. – 10.6.1942, MNO Bratislava, Tajné, SV. 11.6.1942

²⁵VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.494/Taj. Ia – 1942, SV. 11.6.1942.

²⁶VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, 1942, i. č. 62, Vel. ZD, Č. 82.333/Taj.3.oddel.1942, SV. 15.4.1942.

Ďalším opatrením na posilnenie strážnej služby na trati Pinsk – Gomeľ bolo postavenie improvizovaného pancierového vlaku (IPV). IPV postavili svojpomocne vojaci pluku pod vedením veliteľa I/102 práporu mjr. pech. Martina Strapáka, ktorý na jeho stavbe pracoval spolu s vojakmi. Pancierovými tabuľami z rozbitých sovietskych tankov okovali jeden krytý a jeden plošinový vozeň. Na plošinový vozeň potom „vyteperili“ vyradený sovietsky ľahký tank BT-5 bez pásov. Lokomotíva zostala neopancierovaná. Na začiatku i na konci vlaku boli jeden alebo dva „naráznikové vozy“ naplnené pieskom určené na aktiváciu mín.²⁷ Vlak bol vyzbrojený jedným KPÚV vz. 37, jedným mínometom vz. 36, dvoma ťažkými guľometmi vz. 24 (jeden bol zamontovaný do veže tanku BT-5) a 5 ľahkými guľometmi vz. 26. Posádku tvoril 1 dôstojník a 25 mužov (z toho 2 pionieri na zneškodňovanie mín na trati). Veliteľom IPV zostal mjr. Strapák, ktorý bol medzi vojakmi, nemeckými železničiarimi i miestnym obyvateľstvom populárny. Vlak denne hliadkoval na trati, roznášal poštu, proviant a zasahoval pri partizánskych prepadoch na železničných tratiach.²⁸

V máji 1942 došlo v ZD k menším organizačným zmenám a jej operačný priestor bol mierne zredukovaný. Súčasne s presunom peš. pluku 102 na trať Pinsk – Gomeľ bol z okolia Korostyševa do priestoru Korosteň – Ovruch premiestnený aj JPO. Jeho veliteľom bol od 21. marca 1942 pplk. jazd. Jaroslav Kmicikievič, ktorý vystriedal vo funkcii pplk. jazd. Jána Malára.²⁹ Zároveň došlo aj k zmene juhovýchodných hraníc operačného priestoru ZD. Na začiatku mája 1942 boli jednotky peš. pluku 101 stiahnuté z ochrany železničnej trate Kazatin – Kyjev v úseku Brovka – Kyjev. Slovenské jednotky tak opustili Kyjev, Vasilkovo, Fastov a Popelňu a presunuli sa viac na sever do priestoru Ovruch – Jel'sk. Uvedený úsek trate prevzali pod svoju ochranu maďarské zaistovacie oddiely. Napriek obavám veliteľstva ZD, aby počas striedania „nedošlo k treniciam a nedorozumeniam“, žiadne incidenty zaznamenané neboli a slovenské jednotky úsek odovzdali „vo vzornom poriadku“.³⁰ Súčasne so zmenami v dislokácii jednotiek ZD pokračovala aj výmena a dopĺňanie jednotlivých zložiek divízie. Na Slovensko už odišla väčšina záložníkov ročníka 1938 a starších ročníkov, ako aj 14. ľahká protiletadlová batéria. K RD bola 29. apríla odoslaná pionierska rota 2 a I/102 prápor, a 10. mája II/102 prápor, HKB, KPÚV a hospodárska správa peš. pluku 102.³¹

Vojakov odvelených na Slovensko alebo k RD nahradili doplnky zo Slovenska zostavené predovšetkým z vojakov nástupného ročníka 1941. Tieto presuny sa prejavili aj na početnom stave divízie. Ak 14. marca divízia zaznamenala rekordne nízky početný stav 5 637 mužov, príchod doplnkov zo Slovenska ho k 14. aprílu zvýšil až na 8 082 mužov (z toho 190 dôstojníkov, 84 rotmajstrov a 7 808 poddôstojníkov a vojakov). Po odoslaní uvedených jednotiek k RD však stav ZD 14. mája opäť klesol na 6 179 mužov (202 dôstojníkov, 67 rotmajstrov a 5 910 poddôstojníkov a vojakov).³² Jej výzbroj 5. mája 1942 tvorilo 1 750 pištolí, 4 400 pušiek, 195 ľahkých a 64 ťažkých guľometov, 26 KPÚV vz. 34, 8 kanónov *Oerlikon*, 5 mínometov vz. 36, 12 horských kanónov vz. 15, 4 húfnice vz. 30, 2 kanóny vz. 35 a IPV.³³ Výzbroj divízie bola slabá. Nemala žiadne samopaly, bojaschopné mínometry (všetky boli v skladoch) či obrnené vozidlá. Okrem horských kanónov bojové útvary nedisponovali žiadnymi delami! Všetky húfnice vz. 30 a kanóny vz. 35 boli v skladoch a del pl. 31 bol odvelený k Charkovu.

²⁷Tamže; ELEN, K. M.: *Črta z cesty na pancierovom vlaku*. In: Slovenské vojsko, 4, 1943, č. 3, s. 6.

²⁸Tamže; VHA Trnava, ZD, šk. 43, II/157, I/101 prápor, K čís. 81/taj., SV. 27.2.1943.

²⁹AM SNP Banská Bystrica, Pozostalost' J. Šolca, S 205/86, KMICIKIEVIČ, J.: *Ukrajina a Biela Rus*. s. 1.

³⁰VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.391/Taj. Ia 1942, SV. 5.5.1942.

³¹Tamže, č.: 82.494/Taj. Ia – 1942, SV. 11.6.1942.

³²VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 17, i. č. 62, Vel. ZD, Čis.: 80.112/Taj.IIa odd.1942, 29.11.1942.

³³Z týchto počtov bolo 170 pištolí, 270 pušiek, 10 ľahkých a 2 ťažké guľomety, 2 KPÚV 5 mínometov, 4 húfnice vz. 30 a 2 kanóny vz. 35 v zálohe pri Divíznom zbrojnom parku. V parku boli aj 4 neúplné KPÚV vz. 37 a 1 poškodený kanón vz. 15 určený na odsun na Slovensko. VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, 1942, i. č. 62, Vel. ZD, Čis.: 83.094/Taj.zbroj.1942, 5.5.1942.

Divízia tak početne a výzbrojou vôbec nestačila na zabezpečenie zverenej oblasti. Preto využívala na plnenie strážnych úloh miestne milície.

Vážnym nedostatkom bol aj malý počet motorových vozidiel všetkých kategórií. Pre nedostatok pojazdných motorových vozidiel boli už od 1. apríla zlúčené Štábna automobilová kolóna (ŠAK) a Nákladná automobilová kolóna (NAK) do jedinej Automobilovej kolóny ZD (AK-ZD). Pre veľké opotrebovanie na nekvalitných ukrajinských cestách však AK-ZD disponovala k uvedenému dátumu len 13 motocyklami (z toho 1 s príviesnym vozíkom), 19 osobnými, 58 nákladnými autami, 14 vlečnými vozmi a 1 cisternovým vozom.³⁴ Divízne autodielenie vo Vinnici napriek veľkej snahe nedokázali udržať požadované množstvo prevádzkyschopných vozidiel, pretože až na niektoré výnimky väčšinou neboli vhodné do náročného terénu. Napríklad z 56 nákladných áut, ktorými ZD disponovala 25. apríla, bolo pojazdných iba 10!³⁵ Situácia sa nezlepšila ani v priebehu nasledujúcich dvoch mesiacov. Hoci prišli nové vozidlá, 16. júna vyžadovalo rôzne opravy až 75 % vozidiel ZD. Spolu bolo 16. júna k dispozícii 22 sólo motocyklov (z toho 9 v oprave), 3 motocykle s príviesom (všetky v oprave), 35 osobných (15 v oprave) a 158 nákladných áut (z toho 38 v oprave), 1 cisterna, 2 autobusy, 1 pojazdná dielňa, 4 rádiovozy, 5 sanitiek (1 v oprave) a 8 improvizovaných sanitiek (3 v oprave). Väčšina divízie tak stále zostávala odkázaná na konské povozy, čo obmedzovalo jej akčioschopnosť v protipartizánskych akciách.³⁶

Ešte počas presunu vojakov peš. pluku 102 k RD došlo k incidentu, ktorý vrhol tieň na činnosť celého pluku. 18. mája boli z Koziniek do Žitomíra odoslaní na dvoch nákladných autách príslušníci peš. pluku 102 určení pre RD. V Žitomíri sa mali najprv hlásiť štábnejrote veliteľstva ZD a odtiaľ pokračovať na front. Jedno auto so 17 mužmi však muselo 19. mája zastaviť pre poruchu v obci Korosten. Počas odstraňovania poruchy sa pri nich zastavil veliteľ JPO pplk. Kmicikievič idúci na koni. Zosadol z koňa a keď zistil z ktorého sú pluku, nazval ich „sobrankou“, čo bije „nevinné deti a ženy“. Des. František Daňo sa ohradil, že „nikto nemá napísané na čele, či je partizán alebo nie“.³⁷ Pplk. Kmicikievič ich potom nazval „vrahmi od bratovražedného pluku“, ktorí „strieľali nevinné ženy a deti“. Napokon im povedal, že aj na Slovensku sa o tom vie a Slovensko im to nezabudne.³⁸

O jeho rečiach sa však onedlho dozvedel pplk. Lokšík, ktorý sa proti podobným výrokom ohradil a podal na pplk. Kmicikieviča sťažnosť veliteľovi ZD. Pplk. Lokšík tiež požiadal veliteľa RD plk.del. Jozefa Turanca, aby nechal spísať protokoly s vojakmi, ktorí uvedené výroky počuli.³⁹ Veliteľ ZD plk.pech. Pavel Kuna preto pplk. Kmicikievičovi nariadil hlásiť, či podobné výroky na adresu peš. pluku 102 použil, a ak áno, tak z akého dôvodu.⁴⁰ Pplk. Kmicikievič odpovedal, že o zločinoch proti bezbrannému obyvateľstvu viackrát počul od dôstojníkov i mužstva peš. pluku 102. Aby sa vec ďalej nerozmazávala, navštívil pplk. Kmicikieviča náčelník štábu ZD pplk.del. Ladislav Šišovský a žiadal ho, aby sa pplk. Lokšíkovi ospravedlnil. Pplk. Kmicikievič to odmietol, no plk. Kuna napriek tomu celú vec založil *ad acta*. Veliteľ RD ale odoslal hlásenie na MNO do Bratislavy a žiadal zaviesť proti pplk.

³⁴VHA Trnava, ZD, šk. 13, I/141, Vel. ZD, Č.: 86.232/Taj. VPO – 1942, SV. 7.4.1942.

³⁵VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.353/Taj.3.oddel.1942, SV. 25.4.1942. Autodielenie napríklad len 14. januára 1942 opravili pre ŠAK-ZD 2 osobné (Tatra 75 a Tatra 57), 4 nákladné autá (1 Sauer Diesel, 2 Škoda 6 ST6-L a 1 Tatra 27) a 3 vlečné vozy (Wilson). Z toho len Škoda 6 ST6-L a Tatra 27 boli terénne vozidlá. VHA Trnava, ZD, šk. 3, I/49, Vel. ZD, Rozkaz č. 6, SV. 14.1.1942.

³⁶VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, 1942, i. č. 62, Vel. ZD, Čis.: 86.250/Taj.VPO-1942, SV 16. ž. 1942.

³⁷VHA Trnava, RD, šk. 20, Mot. peš. pl. 20, K čís. 1139/Dôv. 1942, SV. 31.5.1942.

³⁸KMICIKIEVIČ, ref. 32, s. 1.

³⁹Tamže. Plk. Turanec nechal spísať protokol so slob. Sebastianom Šťastným a Strelníkmi Jozefom Balkom, Karolom Záborským a Pavlom Ševčíkom. VHA Trnava, RD, šk. 20, 2. odd., Mot. peš. pl. 20, K čís. 1139/Dôv. 1942, SV. 31.5.1942.

⁴⁰AM SNP Banská Bystrica, Slovenská armáda, šk. 11, S 205/86, Veliteľstvo ZD, Čis.: 50.001/Taj. vel. 1942, SV. 29. máj 1942. Odpis. Korosteň, dňa 3. 6.1942.

Kmicikievičovi trestné konanie. Gen. I.tr. Ferdinand Čatloš vec postúpil späť na veliteľstvo ZD, kde sa spis opäť založil bez vyšetrovania.⁴¹ O dva roky neskôr sa o celej afére dozvedel aj prezident Tiso, ktorého o tom 25. júna 1944 informovali niekoľkí bývalí príslušníci peš. pluku 102. Tiso však nemohol posúdiť, ktorá strana má pravdu, a tak celú vec prenechal ministrom NO gen. Čatlošovi.⁴²

Celá aféra tak pre pplk. Kmicikieviča dopadla dobre, hoci spočiatku mu hrozilo, že jeho výroky budú posudzované ako ohováranie. Sám bol o pravdivosti svojho tvrdenia presvedčený, hoci informácie o zločinoch peš. pluku 102 proti civilistom mal len z druhej – tretej ruky. Podľa informácií, ktoré sa mu podarilo získať, prebiehali mnohé protipartizánske akcie peš. pluku 102 nasledovne:

„Slovenská jednotka zastavila sa pred nejakou dedinou a začala mínometmi strieľať do dediny, a keď civilné obyvateľstvo utiekalo z horiacej dediny, strieľali po ňom ťažkými guľometmi. Potom hrdinovia víťazoslávne vtiahli do prázdnej dediny a začali rabovať. Hlavne dobytok, kone, movitý majetok civilného obyvateľstva... Časť tejto lúpeže po svojom návrate odovzdávali na veliteľstve pluku, takže Lokšík zriadil si farmu kráv, sviň... Vyrábala maslo a usporadúval hostiny pre nemeckých gestapákov.“⁴³

Na potvrdenie takýchto metód „boja“ peš. pluku 102 neexistujú v tomto období priame dôkazy. Nemožno však vylúčiť, že podobné „akcie“ sa skutočne odohrali. V niektorých prípadoch bolo totiž prakticky nemožné rozoznať partizánov (používajúcich často civilný odev) od civilného obyvateľstva. Ako sa však neskôr ukázalo, niektorí dôstojníci pluku takéto formy „boja“ považovali za bežné. Surovými metódami pri vyšetrovaní podozrivých osôb bol známy predovšetkým npor. Ján Záhorák, ktorý *„sám strelil do brucha jednu učiteľku“*. Jeho vojaci sa po vzore svojho veliteľa tiež správali k civilistom surovo.⁴⁴ V lete 1942 sa dokonca pplk. Kmicikievič v Bragine zoznámil s civilistom, ktorý zranený prežil medzi mŕtvymi spoluobčanmi popravu vykonanú jednotkou npor. Záhoráka. Ten podľa svedectva civilistu prišiel s jednotkou *„do dediny a pýtal sa nemeckých žandárov, na koho by mali podozrenie, že je v spojení s partizánmi...“* Ľudí, ktorých policajti označili, *„nechal odstrelit“*.⁴⁵

Podobné akcie určite neboli bežné, ale nepriame dôkazy naznačujú, že k nim skutočne došlo. Niektoré boli dokonca uskutočnené na priamy rozkaz pplk. Lokšíka. Svedkom telefonického rozkazu, ktorým pplk. Lokšík nariadil podriadenému zaistené osoby *„postrieľať a dedinu zapáliť“*, sa nechtiac stal aj katolícky vojenský duchovný pri ZD pplk.duch. Antonín Lednický. Lokšík dokonca v jeho prítomnosti do telefónu povedal, že *„na vykonaní rozkazu trvá“*!⁴⁶ Keď potom na začiatku júla 1942 jednotky pplk. Lokšíka vystriedali oddiely pplk. Kmicikieviča, civilisti začali pred jazdcami utekať do lesa. Báli sa slovenských vojakov, ale keď videli, že sa nič nedeje, postupne sa osmelili a vrátili sa domov. Na otázku pplk. Kmicikieviča, prečo utekali, odpovedali, že sa obávali strieľania, pálenia a rabovania. Pritom hovorili, že sa obávajú slovenských vojakov s červenými výložkami (pechota), ktorí takto s nimi zaobchádzali. Vojakom so žltými výložkami (jazda) ale viac dôverovali, hoci nemeckí policajti ich pred príchodom nových slovenských jednotiek strašili, že Slováci k nim nebudú takí mierni ako

⁴¹KMICIKIEVIČ, ref. 29, s. 1-2.

⁴²AM SNP Banská Bystrica, Slov. armáda, šk. 11, S 205/86, Výpis listu prezidentovi Jozefovi Tisovi od Jána Hanáčka (čatník v zálohe) a Pavla Farkaša (slobodník v zálohe). Obidvaja autori listu sa postavili za pplk. Lokšíka, ktorého označili za „starostlivého a dobrého veliteľa“. Prezidenta upozornili, že kým velil pluku, nedezertoval k partizánom ani jeden vojak, „tobôž nie dôstojník“. Otvorene sa teda postavili na stranu svojho bývalého veliteľa. Tamže.

⁴³AM SNP Banská Bystrica, Slov. armáda, šk. 11, S 205/86, KMICIKIEVIČ, J.: *Ukrajina – Biela Rus.* s. 1.

⁴⁴VHA Trnava, ŠZ, X-122, KMICIKIEVIČ, J.: Čs. odboj v ZD 1942. Zápisnica zo 4.12.1947; Tamže, X-107, KMICIKIEVIČ, J.: *Neznáme kapitoly odboja.* Bratislava, 1972. s. 4.

⁴⁵KMICIKIEVIČ ref. 29, s. 2.

⁴⁶VHA Trnava, ŠZ, X-122, Zápisnica, s. 4.

nemecká polícia a riadne s nimi „zatočia“.⁴⁷ Ostatné jednotky ZD však mali k civilistom úplne iný vzťah ako peší pluk 102.

„Násilnosti a vraždy proti bezbrannému civilnému obyvateľstvu“ veliteľ ZD totiž viackrát zakázal, čo bolo rozkazom potvrdené aj na konci mája 1942. Preto chýry, ktoré sa šírili v poli i na Slovensku o týchto násilnostiach, boli považované za trestný čin „rozširovania nepravdivých správ“.⁴⁸ Skutočnosťou však zostáva, že aj pre slovenskú ZD platili rozkazy nemeckého vrchného vojenského velenia Ukrajiny, ktoré nielen umožňovali, ale dokonca priamo nariaďovali rabovanie, branie rukojemníkov a popravy civilných obyvateľov bez ohľadu na vek a pohlavie.⁴⁹ Pplk. Lokšík a niektorí jeho podriadení dôstojníci teda uprednostnili plnenie brutálnych nemeckých rozkazov pred plnením humánnejších, ale náročnejších slovenských rozkazov. Bolo totiž jednoduchšie postrieľať niekoľkých civilistov a následne ich vykázat ako zabitých partizánov, než hľadať v lesoch skutočných partizánov. Väčšina divízných jednotiek si napriek tomu plnila zverené úlohy poctivo, o čom svedčí aj pochvala vojenského veliteľa Ukrajiny pre celú ZD a zdravotnú správu z konca apríla 1942 „za účinnú pomoc v boji proti partizánom“.⁵⁰ Väčšina slovenských vojakov sa pritom k civilistom správala korektne a priateľsky, v čom im išla príkladom aj väčšina dôstojníkov.

Úplne iný postoj ako pplk. Lokšík zaujal k civilnému obyvateľstvu veliteľ peš. pluku 101 pplk. pech. Martin Palkovič. Ten sa už pri nástupe do funkcie rozhodol neplniť drastické rozkazy nemeckého velenia týkajúce sa postupu voči civilistom. Naopak, „trpel, ba mlčky schvaľoval“ priateľské vzťahy svojich vojakov s miestnym obyvateľstvom. Povoľoval dokonca usporadúvať tanečné zábavy s účasťou civilistov! O krutostiach páchaných peš. plukom 102 sa dozvedel od aktuálne povýšeného gen. II.tr. Augustína Malára, ktorý sa v máji 1942 vracal od RD na Slovensko cez priestor ZD. Gen. Malár velil ZD do 19. novembra 1941, a práve on presadzoval udržiavanie priateľských vzťahov s civilným obyvateľstvom. Pplk. Palkoviča informoval, že v priestore Ovruch – Jelsk – Kalinkoviči vojaci pplk. Lokšíka „zabíjajú nevinné obyvateľstvo, vypaľujú dediny a nemilosrdne zakročujú proti nevinným ľuďom...“ Pplk. Palkovič takéto metódy v prítomnosti gen. Malára rázne odsúdil a na rovnakom názore sa po odchode gen. Malára v dôvernom rozhovore zhodol aj so svojim pobočníkom npor. pech. Jánom Nálepkom. O tomto svojom postoji postupne informoval aj ostatných dôstojníkov svojho pluku. V júni 1942, keď bol peš. pluk 101 presunutý do priestoru Ovruch – Jelsk, dokonca nadviazal osobný styk s pplk. Kmicikievičom. Obidvaja sa dohodli „pomáhať miestnemu obyvateľstvu podľa možnosti, neublížovať nevinným deťom, ženám, starcom a vôbec jednať naprosto spôsobom ľudským“.⁵¹ Pplk. Palkovič šiel sám svojim vojakom príkladom. Ešte v Kyjeve zachránil pred deportáciou do Nemecka dve mladé sestry (17 a 24 rokov), pre ktoré prišli do susedného domu vedľa jeho veliteľského stanovišťa šiesti nemeckí vojaci. Pplk. Palkovič im promptne vystavil písomné potvrdenie, že obidve ženy pracujú v dôstojníckej jedálni. Nemeckí vojaci potom odišli a viac sa o ne nezaujímali. Obidve sestry sa so štáбом pluku neskôr presunuli do Kopcevíč, aby neprišli o ochranu slovenských vojakov po ich odchode z Kyjeva.⁵²

⁴⁷KMICIKIEVIČ, ref. 29, s. 2.

⁴⁸VHA Trnava, ZD, šk. 21, II/5, Peš. pl. 101, Dôverný rozkaz č. 8, SV. 28.5.1942, s. 3.

⁴⁹Takéto rozkazy boli preložené z nemeckého do slovenského jazyka a ako prílohy boli kompletne prikladané k rozkazom veliteľstva ZD. MIČIANIK, P.: *Vplyv náboženstva a ideológie na vzťahy slovenských vojakov a civilného obyvateľstva Sovietskeho zväzu v rokoch 1941 – 1943*. In: *Politické vedy*, 4, 2001, č. 2, s. 40–42.

⁵⁰VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.353/Taj. 3. oddel. 1942, SV. 25.4.1942.

⁵¹AM SNP Banská Bystrica, Slov. armáda, šk. 11, S 205/86, Dopis od pplk. Martina Palkoviča. Snina, 26.6.1946, s. 1–3.

⁵²Archív autora, ŠARKAN, P.: *Zápisník (krátke poznámky písané v januári 1986)*. Kotmanová, 1986, s. 7, 9–11. Niektorí príslušníci peš. pl. 102 však pplk. Palkoviča obvinili, že „mal 4 ruské ženy“. Mali to byť jeho milenky, čo „kritizoval celý pluk“. AM SNP Banská Bystrica, S 203/86, List čat. v zál. Jána Hanáčka a slob. v zál. Pavla Farkaša prezidentovi republiky.

Rovnako konali aj ostatní dôstojníci a vojaci peš. pluku 101. Napríklad npor. Nálepka s vedomím pplk. Palkoviča zásoboval chudobných ľudí základnými potravinami (najmä soľou a cukrom).⁵³ Vojaci peš. pluku 101 poskytli pomoc aj sovietskym zajatcom v Žitomíri. Nachádzal sa tu zajatecký tábor s 1 200 zajatcami ČA. Zajatci pracovali na stavbe mostu cez rieku Pripjat' a na železničnej stanici v Žitomíri vykladali vagóny. V apríli 1942 sa stráženia tábora zúčastňovali aj príslušníci HKB/101 (npor.del. Július Majerčík). Za veliteľov stráží (1 poddôstojník a 13 vojakov) boli určení desiatníci Pavel Šarkan a León Sokolovský. Obidvaja pritom sovietskym zajatcom tolerovali, keď si pri prekládke potravín na železničnej stanici ukryli pod kabáty zemiaky, ovocie, alebo konzervy na prílepšenie biednej stravy. Nemecké stráže im to predtým vždy zobrali. Zajatci boli preto šťastní, že ich strážia Slováci. Des. Šarkan sa s jedným zajatým inžinierom tak zblížil, že ho raz v noci pustil len na čestné slovo von z tábora, aby sa u svojej známej okúpil! Keďže zajatec sa podľa dohody o 3.00 h ráno vrátil, tieto výlety sa potom viackrát opakovali. Keď Slováci po mesiaci odovzdávali stráženie tábora opäť Nemcom, dotýčný inžinier požiadal des. Šarkana, aby ho aj s dvomi kamarátmi pustil z tábora. Des. Šarkan dlho neváhal a 4 hodiny pred príchodom Nemcov ich pustil. Nemci pri preberaní zajatcov ale zistili, že 3 chýbajú. Po rozčulovaní a márnom hľadaní napokon spísali s des. Šarkanom zápisnicu, ktorú ale jeho veliteľ npor. Majerčík po menšom „výstupe“ spálil!⁵⁴

Rovnaká atmosféra vládla aj v rajóne JPO, kde vojaci pomáhali miestnemu obyvateľstvu i pri domácich prácach. Obyvatelia Korostyševa a okolitých dedín si slovenských jazdcov tak obľúbili, že keď odchádzal JPO do Korostenu a Ovruča, ľudia Slovákov vyprovádzali s plačom ako svojich ochrancov.⁵⁵ Podobne to vyzeralo aj v ďalších divízijských jednotkách. Intendačný park ZD napríklad zamestnával vyše 100 ukrajinských žien, aby ich uchránili pred deportáciou do Nemecka. Ukrajinky väčšinou prali bielizeň, opravovali poškodené odevy a vykonávali ďalšie drobné práce.⁵⁶ Je len prirodzené, že v takejto situácii dochádzalo k zblížovaniu medzi slovenskými vojakmi a miestnymi mladými ženami. Mnohí dôstojníci a vojaci rozdávali dievčatám svoje fotografie (i skupinové s celou čatou, alebo rotou), čo veliteľstvo ZD považovalo nielen za slabosť, ale za „nedodržanie predpisov“. Tieto fotografie sa totiž ľahko mohli dostať do rúk špiónov a odtiaľ k partizánom.⁵⁷ Niektorí dôstojníci sa tiež Ukrajinkám naivne zdôverovali so svojim protivojnovým a protinemeckým zmýšľaním. Tie to ale väčšinou hlásili nemeckým úradom, z čoho malo veliteľstvo divízie potom zbytočné problémy. Veliteľ ZD plk. Pavel Kuna preto 11. mája 1942 zakázal všetkým príslušníkom divízie „vyjadrovať svoj názor na súčasné vojenské a politické udalosti a kritizovať ich“ a zároveň nariadil všetkým vojakom ZD obmedziť styk s miestnym obyvateľstvom na „najnutnejšiu mieru“.⁵⁸

Tento rozkaz striktné dodržiaval najmä pplk. Lokšík, ktorý dokonca vydal nariadenie, že každá žena „prichytená so slovenským vojakom, musí platiť pokutu 1 000 rubľov“!⁵⁹ Naproti tomu pplk. Palkovič svojich podriadených za styky so ženami netrestal. Dokazuje to aj prípad jeho pobočníka npor. Nálepku, ktorý svoju milenkú dokonca verejne prezentoval ako snúbenicu! Tá vedela o všetkých rozkazoch a dokonca aj sama snažila slovenským vojakom vydávať rozkazy! Podobný postoj zaujal aj pplk. Kmicikievič, ktorý dôstojníkom otvorene povedal, že „zarajtovať“ so ženami si môžu, ale len neverejne. On sám mal milenkú a toleroval to aj svojim dôstojníkom. Milenky z radov miestneho obyvateľstva mali takmer všetci dôstojníci veliteľstva ZD, vrátane náčelníka štábu pplk.del. Ladislava Šišovského, a prednostu automobilovej správy ZD pplk.aut.

⁵³AM SNP Banská Bystrica, S 205/86, Dopis od pplk. Martina Palkoviča. ref. 51.

⁵⁴ŠARKAN, ref. 52, s. 2-3.

⁵⁵KMICKIEVIČ, ref. 29, s. 3.

⁵⁶VHA Trnava, ŠZ, X-283, JAMRIŠKA, D.: *Zaistovacia divízia v ZSSR*. Martin, júl 1967. s 11.

⁵⁷VHA Trnava, ZD, šk. 21, II/5, Peš. pl. 101, Dôverný rozkaz č. 8, SV. 28.5.1942. s. 3.

⁵⁸VHA Trnava, ZD, šk. 15, I/148, Vel. ZD, Dôverný rozkaz č. 43, 11.5.1942.

⁵⁹AM SNP Banská Bystrica, šk. 11, S 205/86, Dopis pplk. Martina Palkoviča. s. 3.

Viliama Lichnera.⁶⁰ Podobné rozkazy sa mihali účinkom aj preto, lebo neoficiálne bolo medzi vojakmi známe, že aj samotný veliteľ ZD plk. Kuna má mladučku ukrajinskú milenkú.⁶¹ Horšie to bolo s požívaním alkoholu, ktorý si vojaci zaobstarali od civilov. Keďže tí do vodky prímiešavali metylalkohol, jej pitie sa ľahko mohlo skončiť smrťou, na čo príslušníkov ZD upozorňoval aj rozkaz.⁶² Niektorí si však nedali povedať, a tak sa na Veľkú noc otrávil metylalkoholom spolu s 5 Ukrajincami aj 2 slovenskí vojaci.⁶³ Pitie alkoholu sa ale nestalo takým rozšíreným nešvárom ako dôverné styky s miestnymi dievčatami.

Napriek tomu, že peš. pluk 101 a JPO nemali vďaka dobrým vzťahom s civilným obyvateľstvom (a najmä ženami) väčšie problémy ani s partizánmi, takmer idylická služba sa od leta 1942 stávala minulosťou už aj v týchto útvaroch. Krátko po presune peš. pluku 101 na sever boli do protipartizánskych akcií nasadené aj jednotky tohto pluku. Prvej akcie sa zúčastnil II/101 prápor (stot.pech. Gejza Marcinek) a rota KPÚV. Stot. Marcinka však vojakom zhromaždeným pred akciou v Jelsku doslova povedal: „Dostali sme rozkaz bojovať proti partizánom. Pôjdeme, ale strieľať nebudeme. Nezabúdajte, že sme Slovakia.“ O jeho prejave sa, prirodzene, dozvedeli aj miestni predstavitelia. Celú aféru u Nemcov urovnal iba pplk. Lokšík. Akcia pod krycím menom ŠÚR trvala v okolí mesta Jel'sk od 27. mája do 2. júna 1942. Skončila sa, samozrejme, bez toho, aby slovenské jednotky vôbec narazili na partizánov.⁶⁴ Tí sa pritom už odvažovali prepadať aj menšie slovenské jednotky. Ešte 22. mája partizáni prepadli 1 čatu slovenských vojakov a 1 čatu milicionárov, ktoré boli vyslané do priestoru Lučici – Koševiči. Prepad prišiel náhle o 2.00 h po polnoci. V krátkom boji zahynuli 3 vojaci a 1 zostal nezvestný. Partizáni paľbou z mínometov zničili aj 1 káru pre ťažký guľomet. Oveľa horšie dopadol por.vet. Fabian Roman, ktorý sa 4. júna presúval so svojim „pucákom“ a ochranou jedného družstva (1 poddôstojník a 8 vojakov s jedným ľahkým guľometom) z Kopatkeviči do Ptiče. Skupinu prepadli partizáni o 16.00 h, asi 5 km severne od Ptiče, pričom v boji zahynul por. Roman a 4 vojaci, 1 vojak zostal nezvestný a 2 boli ranení. Do Ptiče dorazili len 2 ranení a 3 nezranení vojaci z pôvodne 11-člennej skupiny.⁶⁵ Zajatých slovenských vojakov partizáni mnohokrát brutálne umučili na smrť. Stal sa napríklad prípad, že zajatému slovenskému vojakovi partizáni zatkli do hlavy 9 klincov! Slovenskí vojaci, ktorí našli zohavené telo svojho spolubojovníka, boli zhrození.⁶⁶

V júni 1942 partizáni začali útočiť aj na železničné transporty. 9. júna bol v úseku II/102 práporu pri Ptiči vyhodенý do povetria maďarský transport, pričom 5 vagónov bolo úplne zničených.⁶⁷ Deň predtým bol zasa vykoľajený vlak 11 km východne od Zytkoviče, kde partizáni jednoducho na úseku dlhom 15 m rozobrali trať a železničný zvršok (tvoril ho iba násyp z piesku). 13. júna partizáni zasa prepadli prápor litovských dobrovoľníkov. Peš. pluk 101 im preto vyslal na pomoc 2 pešie čaty z Jel'ska a 2 KPÚV z Ovruča. Kým však slovenské jednotky dorazili, bolo po boji (padli v ňom 2 Litovci a 5 sovietskych parašutistov). 20. júna zase asi 100-členný partizánsky oddiel prepadol obec Skorodnoje, rozprášil miestnu milíciu a verejne zastrelil jej veliteľa. Peš. pluk 101 vyslal do obce jednu rotu s ťažkými zbraňami na autách. Partizánsky oddiel sa bez boja stiahol smerom na Medvednoje, kde ho na druhý deň rota obkľúčila. K zničeniu oddielu však nedošlo, pretože partizáni sa stiahli do neprístupných močiarov. Podobne dopadli aj ďalšie protipartizánske akcie uskutočnené obidvoma pešími plukmi. Na partizánov nenarazila zosilnená rota

⁶⁰Tamže; Tamže, S 203/86, List čat. v zál. Jána Hanáčka a slob. v zál. Pavla Farkaša prezidentovi republiky; VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/1, Veliteľstvo ZD, Čís.: 50.013/Taj. vel. 1942, Tajné!, SV. 22. september 1942. s. 6; ŠARKAN, ref. 55, s. 6-7.

⁶¹Rozhovor s Pavlom Šarkanom. Lovinobaňa, 11.3.2003.

⁶²VHA Trnava, ZD, šk. 3, I/49, Vel. ZD, Rozkaz č. 55, 7.5.1942.

⁶³JAMRIŠKA, ref. 59, s. 12.

⁶⁴AM SNP Banská Bystrica, S 203/86, List čat. v zál. Jána Hanáčka a slob. v zál. Pavla Farkaša prezidentovi republiky; VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.494/Taj. Ia – 1942, SV. 11.6.1942.

⁶⁵Tamže.

⁶⁶PETRAŠKO, A.: *Na kraj sa zniesla hmľa*. In: Slovenské pohľady, 2001, č. 7-8, s. 71.

⁶⁷VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.494/Taj. Ia – 1942, SV. 11.6.1942.

peš. pluku 102, vyslaná 14. júna do okolia Lojeva, ani 6/101 a 7/101 rota, vyslané veliteľom ZD 16. júna na akciu BLESK do priestoru Ptyč – Rog – Kuritíči – Baduniči – Seletiči. Rovnako dopadla 23. júna v priestore Ušomir – Biloskaja Rudňa aj zosilnená eskadróna JPO. Rozsiahla akcia s krycím názvom MARTIN, ktorú začala tiež 10. júla, bola zrušená bez toho, aby rota narazila na partizánov. Dostala preto úlohu preskúmať priestor Vasileviči – Demeči.⁶⁸ Partizáni sa cieľavedome začali vyhýbať priamym stretom so silne vyzbrojenými slovenskými jednotkami. Disciplína a morálka slovenských vojakov však bola napriek neúspešným akciám, veľkým horúčavám a množstvu komárov, stále na veľmi dobrej úrovni.

Veliteľstvu divízie bolo jasné, že so slabými silami divízie nebude možné čeliť silnejúcej partizánskej aktivite v okolí trate Pinsk – Gomeľ. V hlásení určenom pre MNO v Bratislave zo 14. júla sa uvádzalo, že rotý majú už len po 2 čaty a sú neustále oslabované. Žiadne náhrady pritom divízia nedostáva. Veliteľstvo ZD preto žiadalo o doplnky a navyše navrhlo posilniť pešie pluky tretími prápormi. Žiadalo sa tiež o poskytnutie lietadiel a tankov, aby sa zefektívnili protipartizánske akcie.⁶⁹ O pridelenie bojových vozidiel pritom velenie ZD márne žiadalo už od jesene 1941. Na žiadosť o pridelenie čaty ľahkých tankov, ktorú plk. Kuna odoslal ešte 18. marca 1942, mu náčelník štábu slovenskej armády pplk.gšt. Štefan Tataro 31. marca odpovedal v tom zmysle, že tanky nemôžu byť pridelené ani RD, ktorá je priamo na fronte a odporučil mu obrátiť sa so žiadosťou o pomoc na Nemcov. Veliteľ ZD to aj v dvoch prípadoch urobil, pričom nemecké velenie jeho žiadosti vyhovel. V operačnom priestore ZD totiž pôsobil nemecký pancierový vlak č. 25, ktorý so sebou vozil 3 ukoristené francúzske tanky *Somua* S-35. Účinnosť tankov sa napríklad preukázala 13. júna, keď 6/101 a 7/101 rota, posilnené ťažkými guľometmi, KPÚV vz. 37 a 2 tankmi *Somua* S-35 z pancierového vlaku č. 25, napadli a rozprášili v priestore Ivaskoviči partizánsky oddiel v sile asi 200 mužov.⁷⁰ Pomoc nemeckých tankov ocenilo v hlásení na MNO aj velenie ZD. Tanky sa osvedčili najmä pre možnosť rýchleho presunu a morálny vplyv na vojakov. Partizáni sa navyše neodvážili postaviť do otvoreného boja proti tankom. Velenie ZD si cenilo aj občasnú spoluprácu s nemeckými pozorovacími lietadlami *Fieseler* Fi 156 *Storch*.⁷¹

Neustále prosby veliteľa ZD o pridelenie obrnených vozidiel boli napokon vypočuté. 14. apríla 1942 nariadil gen. Čatloš postaviť pre potreby ZD jednu čatu obrnených áut (OA). Deň dosiahnutia pohotovosti bol stanovený na 15. jún 1942. Čata dosiahla pohotovosť so 6 najschopnejšími OA vz. 30 už 20. apríla. Vo svojej posádke však čakala ešte dva mesiace, kým bola pod velením por.útv. Imricha Gaša vypravená na front.⁷² Čata OA dorazila železničným transportom spolu s cyklistickou eskadrónou k JPO do Korostenu 27. júna. Cyklistická eskadróna vystriedala jednu jazdeckú eskadrónu (odišla na Slovensko 10. júla) a spolu so zvyšnou jazdeckou eskadrónou a čatou OA vytvorila *Smiešaný priezvedný oddiel* (SPO). Jeho velenie prevzal veliteľ zrušeného JPO pplk.jazd. Jaroslav Kmicikievič. Obrnené autá však boli pre velenie ZD sklamaním, pretože v piesčitom teréne boli „dobré len na cestách“. Naďalej preto žiadalo o pridelenie ľahkých tankov.⁷³

⁶⁸Tamže, Č.: 82.573/Taj. Ia – 1942, SV. 14.7.1942.

⁶⁹Tamže.

⁷⁰AM SNP Banská Bystrica, XII, príř. č. S 88/87, BAJTOŠ, I.: História slovenského pluku útočnej vozby. Košice, 1987. s. 81; KLIMENT, CH. K.: *Slovenská armáda 1939 – 1945*. Plzeň, 1996. s. 101. Nemecký pancierový vlak č. 25 (Panzerzüge No. 25) bol vytvorený po okupácii Čiech a Moravy z vozov československých obrnených vlakov, ktoré tu *Wehrmacht* ukoristil. V roku 1940 pôsobil na francúzsko-belgických hraniciach a v priebehu západného ťaženia postúpil do Luxemburska. Na jeseň 1940 bol vyradený zo služby, avšak v decembri 1941 bol znovu aktivovaný s určením pre východný front. Tu pôsobil v operačnom priestore slovenskej ZD (spolu so slovenským IPV) až do októbra 1942, keď bol odvelený do Francúzska. Prítomnosť plošinového vagonu s tankom *Somua* S-35 v súprave dokazujú dobové fotografie. FRANCEV, V. – KLIMENT, CH.: *Československá obrněná vozidla 1918 – 1948*. Praha, 1999. s. 323; TROJCA, H. – TROJCA, W.: *Panzerzüge 1 (Pociagi pancerne cz. 1)*. Warszawa, 1995.

⁷¹VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.573/Taj. Ia – 1942, SV. 14.7.1942.

⁷²VHA Trnava, RD, šk. 8, 37/1/8, MNO, Č.: 82.352/Taj. 12-1942, Bratislava 14.4.1942; FRANCEV, V.: *Útočná vozba slovenské armády 1939 – 1944*. In: *Historie a vojenství*, 1997, č. 2, s. 117-118.

⁷³VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.573/Taj. Ia – 1942, SV. 14.7.1942.

Ďalšou vítanou posilou pre ZD bolo netrpezlivo očakávané pridelenie dvoch peších práporov a delostreleckého oddielu. Keďže po odchode del. pluku 31 na front divízia okrem horských kanónov nemala k dispozícii žiadne delostrelectvo, nariadil gen. Čatloš 22. júna 1942 postaviť pre ZD III/31 delostrelecký oddiel. Oddiel disponoval 2 batériami ľahkých húfníc vz. 14/19 kalibru 100 mm (každá batéria mala 4 húfnice).⁷⁴ Pešie prápory dorazili k ZD 30. júla. III/101 prápor mal spolu 387 mužov (z toho 6 dôstojníkov a 1 rotmajstra) a III/102 prápor 401 mužov (5 dôstojníkov a 3 rotmajstrov). Veliteľstvo III/101 práporu (stot.pech. A. Uhrovič) bolo umiestnené v Ptiči a veliteľstvo III/102 práporu (stot.pech. L. Šuška) v Riečici. S práporami prišlo aj 34 vozov, 24 kár pre HKB a 6 poľných kuchýň. III/31 del. oddiel dorazil do Korostenu až 6. augusta. Posily prišli v najvyššom čase, pretože od 1. januára do konca júla 1942 divízia presunula do zázemia, alebo stratila na mŕtvych a ranených vyše 400 mužov, za ktorých nedostala náhradu. Stavby rôt tak klesali v niektorých prípadoch pod 80 mužov. Doplnky vyžiadané od MNO v počte 350 mužov pritom prichádzali pomaly.⁷⁵

Divíziu výrazne posilnilo aj pridelenie leteckých jednotiek. Veliteľstvo vzdušných zbraní (VVZ) v druhej polovici júna 1942 rozhodlo o zriadení skupiny vzdušných zbraní pri ZD pod velením mjr.let. Antona Ďurčanského. Skupinu tvorila pozorovacia letka 1 (npor.let. R. Galbavý) so 6 strojmi *Letov Š-328*, stíhacia letka 11 (stot.let. I. Haluzický) s 12 stíhačkami *Avia B-534* a 4 ľahká protiletadlová batéria s 8 kanónmi *Oerlikon*. VVZ tiež rozhodlo zriadiť na trase Bratislava – Trenčín – Ľvov – Žitomír – Dnepropetrovsk pravidelnú leteckú kuriérnu službu. Letka 1 priletela do Žitomíra 23. júna a 1. júla tam priletela aj letka 11. Osobitným rozkazom veliteľ ZD hneď stanovil úlohy pre obidve letky. Úlohou letky 1 bolo vykonávať prieskum ciest, železníc (najmä trate Pinsk – Gomel') a vodných tokov, spolupracovať s pozemnými jednotkami, uskutočňovať bitevné nálety na sovietskych parašutistov, zhromažďovať a tábory partizánov a vykonávať v oblasti ZD kuriérnu službu. Letka 11 zabezpečovala ochranu letiska a mesta Žitomír a uskutočňovala bitevné nálety. Skupina vzdušných zbraní mala základňu v Žitomíri, ale 6. júla boli 2 stíhačky a 2 pozorovacie lietadlá umiestnené ako letecký detašmán na letisku Kozinki. Jeho úlohou bolo kontrolovať železničnú trať v úseku Riečica – Mikaševiči a spolupracovať s peš. plukom 102 pri protipartizánskych akciách. Velením tejto malej kombinovanej leteckej jednotky bol poverený npor.let. Ján Frátrič.⁷⁶

Výzbroj ZD tak bola j 11. júlu 1942 zosilnená na 2 134 pištolí, 5 371 pušiek, 285 ľahkých a 61 ťažkých guľometov, 16 kanónov *Oerlikon*, 30 KPÚV vz. 37, 17 mínometov vz. 36, 12 horských kanónov vz. 15, 4 húfnice vz. 30, 2 kanóny vz. 35, 6 obrnených áut OA vz. 30, IPV, 6 ľahkých bombardérov Š-328 a 12 stíhačiek B-534.⁷⁷ O necelý mesiac dorazilo aj 8 húfníc vz. 14/19. Slovenské jednotky boli posilnené predovšetkým ľahkými guľometmi, mínometmi, delami, obrnenými autami a pomerne silnými leteckými jednotkami. Guľomety a mínomety sa ukázali pri akciách v lesoch ako najúčinnnejšie zbrane pechoty. Dali sa ľahko a rýchlo premiestňovať v ťažkom teréne a z chodu nasadiť do boja. Stále však neboli k dispozícii samopaly. V členitom močaristom a lesnom teréne sa osvedčili aj koňmi ťahané húfnice, ktoré boli paradoxne mobilnejšie ako motorizované delá. Riedka sieť dobrých cestných komunikácií obmedzovala aj využitie obrnených áut. Tie boli preto zväčša používané na eskortovanie automobilových kolón. Veľkou výhodou slovenskej ZD bolo pridelenie vlastných bojových leteckých jednotiek, čo v tej dobe vôbec nebolo bežné v nemeckých ani iných spojeneckých zaisťovacích divíziách. Slovenské jednotky získali pridelením 18 bojových lietadiel podporu zo vzduchu, ktorú partizáni nemali ako vykompenzovať. Vzdušný prieskum odhaľoval ich pohyby a dovtedy neznáme tábory. Vzdušné útoky ich potom zasahovali na najcitlivejších a nečakaných miestach.

⁷⁴VHA Trnava, RD, šk. 8, 37/1/8, MNO, Č.: 82.418 Taj. III/12.1942, Bratislava 22.6.1942.

⁷⁵Tamže, Vel. poz. vojska, Čís.: 17.335 Taj./výcv.1942, Banská Bystrica 28.7.1942; VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Č.: 82.692/Taj. Ia – 1942, SV. 21.8.1942.

⁷⁶Tamže, Č.: 82.573/Taj. Ia – 1942, SV. 14.7.1942; RAJNINEC, J.: *Slovenské letectvo 1939 – 1944 (I)*. Bratislava, 1999, s. 147-151.

⁷⁷VHA Trnava, MNO (taj.), šk. 16, i. č. 62, Vel. ZD, Č. 83.133/Taj.zbroj.1942, 11.7.1942.

Obidve letky sa hneď zapojili do bojových akcií. Letka 1 vykonala prvý pozorovací let už 29. júna do priestoru obce Kliviny. 13. júla jeden Š-328 pri prieskumnom lete objavil partizánsky tábor 5 km západne od obce Demenka. Napadol ho guľometnou paľbou a 6 bombami, pričom partizáni paľbu opätovali a stroj poškodili 10 zásahmi. Nálet bol však úspešný. Neskôr sa totiž zistilo, že pri ňom zahynul „obávaný vodca partizánov Michajlovskij“.⁷⁸ Možnosti ZD po jej posilnení letectvom a ďalšími spomenutými jednotkami vzrástli. Aby velenie ZD čelilo rastúcim sabotážam na trati Pinsk – Gomeľ, presunulo k nej v prvej polovici júla 1942 celý peš. pluk 101. JPO sa zároveň presunul z Korostenu do priestoru Chvojniki – Bragin – Lojev (tzv. „Mokrý trojuholník“) a 24. júla sa premiestnilo aj veliteľstvo ZD so všetkými zložkami zo Žitomíra do Ovruča.⁷⁹ Sústreďenie väčších síl na trať Pinsk – Gomeľ prišlo práve včas, no úplne zabrániť diverziám na trati i tak nebolo možné. Postavenia strážnych družstiev boli od seba vzdialené aj niekoľko desiatok kilometrov. Strážne jednotky tak boli odkázané samé na seba. Väčšinou boli umiestnené v železničných strážnych domčekoch, ktoré si svojpomocne provizórne opevnili vysokým dvojitém múrom z podvalov, alebo hrubých dosiek vyplnených zeminou. V okolí takejto „pevnôstky“ boli ešte vybudované predsunuté obranné postavenia alebo drevozemné bunkre.⁸⁰ Z takto vybudovaných pozícií nebolo za žiadnych okolností možné ustrážiť celú trať, čo si partizáni veľmi dobre uvedomovali. Partizánske oddiely preto útočili na túto strategickú komunikáciu stále častejšie najmä v noci, alebo za zhoršenej viditeľnosti.

Len v priebehu júla 1942 bolo zaznamenaných 18 prípadov podmiňovania trate a 10 prepádov slovenských stráží alebo strážených objektov. Len pri dvoch sabotážach proti maďarským transportom 2. a 12. júla zahynulo 16 a ranených bolo 27 maďarských vojakov, bola poškodená lokomotíva a 24 vagónov bolo zničených. Došlo aj k útoku na riečne plavidlá. 1. júla bola ostreľovaná nemecká parná loď na rieke Pripjat', pričom 2 muži posádky boli ranení. 4. júla zasa partizáni prepadli loď na rieke Uzoš a zobrali z nej 30 000 vajec a 1 800 kg masla vezených do Gomeľa. 6 mužov posádky bolo pri prepade ranených. Nie všetky sabotáže však boli úspešné. Pri prepade slovenskej stráže 3. júla o 1.30 h na moste západne od obce Demeči partizáni síce stráž zatlačili na druhú stranu mostu a položili 2 míny pod piliere, vybuchla však len jedna z nich. Tá poškodila len 1 pilier mostu, ktorý bol v priebehu 24 hodín opravený. Horšie dopadli dvaja partizáni, ktorí sa 21. júla pokúsili podmiňovať trať 3 km západne od Riečice. Mína im pri neopatrnej manipulácii vybuchla 50 m od trate a obidvoch roztrhala. 27. júla sa ale partizánom podarilo zapáliť drevenú priepusť na trati Žitomír – Korosten, čím načas zabránili deportáciám civilistov na nútené práce do Nemecka. Doprava bola prerušená až na 3 dni. 30. júla o 23.45 h partizáni obklúčili a prepadli slovenskú stráž vodárne v Kalinkoviči. Útok bol odrazený, ale v prestrelke padol 1 slovenský vojak.⁸¹ Hoci partizánska aktivita nadobúdala v júli 1942 väčšie rozmery, došlo len ku dvom prepadom slovenských stráží, pri ktorých zahynul iba 1 vojak.

Nebol to však jediný mŕtvvy príslušník ZD. 12. júla 1942 zahynul pri odstraňovaní míny na trati 8 km západne od Ptiče veliteľ 6/102 roty npor. pech. Aladár Formender, ktorý bol medzi vojakmi mimoriadne obľúbený. Spolu s ním pri explózii zahynuli aj traja nemeckí vojaci a dvaja miestni civilisti, ktorí nedobrovoľne asistovali pri zneškodňovaní míny.⁸² Npor. Formender s npor. Balážom zorganizovali v peš. pluku 102 náborovú akciu na vstup do *Matice slovenskej*. Po smrti

⁷⁸VHA Trnava, ZD, kr. 1, I/4, Vel. ZD, Č. 82.573/Taj. Ia – 1942, SV. 14.7.1942; Tamže, Č.: 82.692/Taj. Ia – 1942, SV. 21.8.1942.

⁷⁹Tamže. V Ovruči bolo pred vojnou „ozajstné vojenské mesto“. Vo veľkých kasárenských blokoch bolo umiestnených okolo 30 000 vojakov, ale „v drevených chatrčiach mesta len 6 000 civilov“! Veliteľstvo ZD tu malo napriek tomu spočiatku problémy s nedostatkom vody a elektriny. GAJDOŠ-BREZA, ref. 10, s. 27.

⁸⁰ELEN, K. M.: *Po stopách slovenských alcazarov*. In: Slovenské vojsko, 4, 1943, č. 2.

⁸¹VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.573/Taj. Ia – 1942, SV. 14.7.1942; Tamže, Č.: 82.692/Taj. Ia – 1942, SV. 21.8.1942; VHA Trnava, RD, kr. 35, i.j. 89, Príloha k čís. 81.088/Taj. Ic – 1942, SV. 18.7.1942.

⁸²VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Č.: 82.692/Taj. Ia – 1942, SV. 21.8.1942; ВЕТРОВ, И.: *Братья по оружию*. Минск, 1965. s. 92.

npor. Formendera sa vojaci na jeho počesť húfne prihlasovali, takže do septembra 1942 sa za členov *Maticy slovenskej* prihlásilo až 1 171 vojakov. Tí zložili členské príspevky na niekoľko rokov dopredu v sume až 55 200 Ks!⁸³ Povzbudením pre vojakov bola aj návšteva predsedu vlády Dr. Vojtecha Tuku, ktorý podnikol cestu do oblasti ZD na konci júla 1942. Veliteľstvo ZD prijalo na ochranu predsedu vlády mimoriadne opatrenia. V Berdičeve, kam mal prísť vlakom, ho očakávali stot.let. Ivan Haluzický a por.del. Viliam Pšeno, ktorí ho mali sprevádzať do Korostenu. V Korostene ho očakával veliteľ ZD plk.pech. Pavel Kuna s ozbrojeným sprievodom, ktorý mal predsedu vlády chrániť na ceste do Ovrúča. Dr. Tuka so sprievodom a plk. Kuna mali pripravené 2 osobné vozy a 2 terénne štábne autá Praga AV. Ozbrojený sprievod v sile čaty pod velením por.pech. Gejzu Klementa poskytla štábna rota. Čata bola rozdelená na 2 nákladné autá, pričom jedno tvorilo čelo kolóny a druhé ju uzatváralo. Zalesnený úsek cesty medzi Korostenom a Ovrúčom strážili trojčlenné hliadky umiestnené pozdĺž cesty každých 500 m. Zabezpečenie cesty mal na starosti por.výk.žand. Ján Pekár. Presun kolóny navyše zo vzduchu zabezpečovali aj dve stíhačky B-534, ktoré mali „*upozorniť na prípadné nebezpečie a zakročiť bojovým náletom v prípade potreby*“. V Ovrúči očakávala predsedu vlády pred budovou veliteľstva ZD čestná rota pod velením npor.pech Eugena Jamříšku postavená štábnou rotou ZD, hudba a všetci dôstojníci štábu ZD a divízyoných jednotiek nachádzajúcich sa v Ovrúči.⁸⁴

Rozsiahle bezpečnostné opatrenia splnili svoj účel. Cesta Dr. Tuku sa uskutočnila napriek zintenzívňujúcej sa činnosti partizánov bez problémov. Ešte pred jeho príchodom sa však v divízii zastavil cestou k RD aj minister NO gen. Čatloš, aby osobne dohliadol na prípravu návštevy Dr. Tuku. Predseda vlády v sprievode gen. Čatloša a plk. Beckera prišiel 28. júla vlakom cez Lvov do Berdičeva, odkiaľ šiel podľa plánu do Korostenu. Na druhý deň kolóna s jeho sprievodom dorazila do Ovrúča, kde predsedovi vlády predstavili všetkých prítomných dôstojníkov. 30. júla navštívil Žitomír, odkiaľ spolu s gen. Čatlošom cestovali späť na Slovensko.⁸⁵ Návšteva sa realizovala práve v čase prebiehajúceho posilňovania ZD, čo umožnilo gen. Čatlošovi posúdiť stav ZD priamo na mieste. Hoci návšteva Dr. Tuku v ZD mala predovšetkým propagandistický charakter, gen. Čatloš ani plk. Kuna netušili, že Tuka sa poza ich chrbát rozhodol presadiť zmenu na poste veliteľa divízie. Dohodol sa na tom s vojenským veliteľom Ukrajiny gen. Kitzingerom, ktorý v lete 1942 strávil dovolenku vo Vysokých Tatrách. Pri tejto príležitosti gen. Kitzinger rokoval s nemeckými diplomatickými a vojenskými činiteľmi na Slovensku (bez vedomia gen. Čatloša) o nahradení plk. Kunu bývalým veliteľom *Rýchlej brigády* plk.gšt. Rudolfom Pilfouskom. Argumentoval tým, že ZD nepotrebuje bojového veliteľa, ale človeka s administratívnymi schopnosťami, ktorý dokonale ovláda nemecký jazyk (Pilfousek bol sudetský Nemec). Nemeckí činitelia oslovili Dr. Tuku (ktorý sa navyše dôverne poznal s pplk. Lokšíkom), a ten ich požiadavku bez váhania podporil.⁸⁶ Dni plk. Kunu vo funkcii veliteľa ZD tak boli zrátané. Plk. Pilfousek, ktorý bol od bitky pri Lipovci u ministra NO v nemilosti, sa tak okľukou opäť dostal na post veliteľa vyššej bojovej jednotky.

Ešte v priebehu posledných dní funkčného obdobia plk. Kunu však sa však stala udalosť, ktorá opäť vrhla tieň na protipartizánske akcie uskutočňované peš. plukom 102. V priebehu júla 1942 divízia nepodnikla žiadnu protipartizánsku akciu a ani partizáni neprepadali slovenské jednotky. Na začiatku augusta sa však partizáni prekvapujúco brutálne zaktivizovali. 1. augusta 1942 vyrazilo okolo 10.00 h 11 mužov 11/102 roty pod velením čtk. Mateja Kubáňa na dvoch nákladných autách z Riečice do Maloduše, aby odtiaľ odtiahli pred niekoľkými dňami napadnuté nemecké autá a priviezli nejaké potraviny. Pri spiatočnej ceste z Maloduše bolo asi

⁸³*Splnenie poslednej vôle*. In: Slovensko, 9, 1943, č. 1, s. 8-9; VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/21, Č.: 59.551/Dôv. Ic – 1942, SV. 4.9.1942.

⁸⁴VHA Trnava, ZD, šk. 15, I/150, Domáci dôverný rozkaz č. 27, SV. 26.7.1942.

⁸⁵VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Č.: 82.692/Taj. Ia – 1942, SV. 21.8.1942.

⁸⁶ALU MS Martin, F. Čatloš, sign. 129 I 6, ČATLOŠ, F.: *Zaisťovacia (technická) divízia a jej veliteľia*. Martin, 16.2.1970. s. 1; AM SNP Banská Bystrica, pozostalosť J. Šolca, šk. 11, prír. č. A 24/88, ČATLOŠ, F.: *Slovenská armáda od 24. júna 1941 do konca vojny*. s. 10.

Vojenská história

o 14.00 h pri obci Biesujev (12 km južne od Riečice) prvé auto nečakane prepadnuté paľbou z pušiek, guľometov a ručnými granátmi. Prepad vyše 50-člennej partizánskej skupiny mal katastrofálne následky.⁸⁷ Po krátkej prestrelke partizáni 6 vojakov „odzbrojili a vyzliekli z uniforiem, potom postrieli a auto i mŕtvolý zapálili“.⁸⁸ Ďalších dvoch vojakov zastrelili a následne dokaličili na úteku, jedného zranili ťažko a 2 ľahko. Z 11-člennej jednotky tak strašnou smrťou zahynulo 8 vojakov a 3 boli ranení (ťažko ranený bol odvezený na operáciu do gomeľskej nemocnice). Bol to zdrvivý prepad. Ukázalo sa, že „partizáni sa nevyhýbajú ani slovenským jednotkám ak sú sami v prevahe“, nešetria životy slovenských vojakov, „ale ich mŕtvolý ešte po smrti zohavia a dokaličia“.⁸⁹

Hneď na druhý deň pplk. Lokšík nariadil uskutočniť na miesto činu trestnú akciu. Na akciu bola vyslaná „trestná skupina“ v sile roty pod velením npor. pech. Ladislava Kleinerta. Vzdušnú podporu jej zabezpečovali 2 stíhačky B-534 a 2 pozorovacie lietadlá Š-328 leteckého detašmánu v Kozinkách, ktoré do určeného priestoru odleteli krátko po 9. hodine. V obci Maloduš spozorovali „zhlukovanie obyvateľstva“, preto na ňu zaútočili bombami a palubnými zbraňami. Nálet podniknutý o 9.20 h spôsobil požiar niekoľkých domov a zranil niekoľko obyvateľov obce. Letci však mali zaútočiť na inú obec, takže Maloduš bombardovali omylom. V dedine neboli partizáni, ale len miestni obyvatelia, ktorí šli práve do kostola. Pešia rota medzitým postupovala z Riečice smerom k miestu prepadu z predchádzajúceho dňa. Na mieste našla 8 znetvorených mŕtvov slovenských vojakov (6 spálených na aute, 2 zastrelených a dokaličených neďaleko miesta prepadu), jedného zabitého partizána, 50 okopov a 1 100 nábojníc. Zistila tiež, že obce medzi Malodušou a Riečicou sú „partizánske“.⁹⁰ Bolo jasné, že družstvo čtk. Kubáňa padlo do vopred pripravenej pasce, z ktorej nemalo šancu uniknúť. „Trestná skupina“ potom s pomocou lietadiel prepátrala celé okolie. Keď letci hlásili npor. Kleinertovi, že zapálili obec Maloduš, pohl sa so svojou trestnou rotou k horiacej obci i keď vedel, že letci mali zapáliť inú obec. Keď jeho rota dorazila do Maloduše, obec už horela „asi na 15 miestach“. Npor. Kleinert sa hneď spojil s miestnymi milicionármi, aby zistil, kto je v spojení s partizánmi.⁹¹

Požiar v Maloduši však už o 9.30 h nahlásila nemecká policajná stanica v Chvojníkach veliteľovi cyklistickej eskadrony SPO npor. jazd. Štefanovi Belkovi, ktorý mal v mestečku svoje veliteľské stanovište. Nemci predpokladali, že Maloduš (35 km severovýchodne od Chvojník) prepadli 4 nepriateľské lietadlá. Npor. Belka to hneď hlásil veliteľovi SPO pplk. Kmicikievičovi do Bragina, ktorý mu nariadil vyslať do obce asistenčný oddiel s požiarnou jednotkou. Oddiel tvorili 2 obrnené autá OA vz. 30, 3 družstvá cyk. eskadrony na nákladnom aute, hasičská striekačka s požiarnou jednotkou a lekár. Pre poruchu vozidiel oddiel vyrazil z Chvojník až o 11.00 h. Velil mu npor. jazd. Ladislav Donoval, por. jazd. Imrich Gaš velil obrneným autám a por. jazd. Florián Riška cyklistom. Oddiel dorazil k Maloduši o 12.10 h a zastal na ceste pred obcou. Už z diaľky bolo vidno horiace domy. Cez ďalekohľad bolo tiež vidno zhromaždených ľudí v strede obce a uniformovaných vojakov, o ktorých predpokladali, že sú to sovietski paratutisti, ktorí prepadli dedinu. Por. Gaš vyslal do dediny obrnené autá, ktoré sa o chvíľu vrátili

⁸⁷VHA Trnava, RD, šk. 35, i.j.89, Vel. ZD, Čis.: 81.108/Taj. Ic 1942, SV. 8.8.1942. Podľa hlásenia odoslaného veliteľom ZD plk. Pilfouskom 21.8.1942 na MNO do Bratislavy boli 1. augusta prepadnuté pri odvážaní potravín z Maloduše 3 slovenské nákladné autá 50 – 60 partizánmi. Tretie auto pravdepodobne odtiahli so sebou z Maloduše. VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.692/Taj. Ic – 1942, SV. 21.8.1942.

⁸⁸AM SNP Banská Bystrica, Pozostalost' J. Šolca, šk. 11, príř. č. 205/86, SPO, Cyk. Eskadrona, Čis.: 29/Taj. 1942, SV. 2.8.1942. (Odpis).

⁸⁹VHA Trnava, RD, šk. 35, i.j.89, Č. 81.108/Taj. Ic 1942, Tajné!, SV. 8.8.1942. Pri Bjesujeve partizáni brutálne zavraždili veliteľa družstva čtk. Mateja Kubáňa, des. Jána Lutečku, aj strelníkov Michala Brozmana, Juraja Ondrika, Michala Omastu, Ferdinanda Oravca, Alfonza Plavčana a Štefana Sadeckého. *Padli za vlasť*, ref. 21, s. 57, 65, 68, 71, 73, 76.

⁹⁰VHA Trnava, RD, šk. 35, i.j.89, Č.: 81.108/Taj. Ic 1942, Tajné! SV. 8.8.1942; AM SNP Banská Bystrica, šk. 11, príř. č. 205/86, SPO, Čis.: 29/Taj. 1942, SV. 2.8.1942; VHA Trnava, ZD, šk. 1 I/4, Vel. ZD, Č.: 50.013/Taj. vel. 1942, SV. 22.9.1942.

⁹¹AM SNP Banská Bystrica, šk. 11, príř. č. 205/86, SPO, Č.: 29/Taj. 1942, SV. 2.8.1942.

a hlásili, že v dedine je slovenská pechota. Celý oddiel sa potom pohol do dediny. Dôstojníci SPO hneď išli k dôstojníkom pechoty npor. Kleinertovi a por. Goliášovi, aby sa informovali o situácii. Npor. Kleinert ich stručne oboznámil so situáciou i príčinou jeho akcie. Všetci obyvatelia obce boli zhromaždení pred strážnicou miestnej milície a strážení dookola rozostavenými slovenskými pešákmi. Dedina už horela asi na 20 miestach a hoci miestna požiarna pohotovosť stála nastúpená, požiare nikto nehasil. Npor. Kleinert nechal navyše oddeliť 15 ľudí z rodín, ktoré mali podľa milicionárov mužov pri partizánoch. Medzi nimi „*bolo viac žien s malými deťmi (1 – 2 ročnými) a niekoľko detí od 10 do 15 rokov*“. Týchto 15 ľudí nariadil npor. Kleinert odvieť do neporušeného domu neďaleko zhromaždiska, a tam ich odstrelit.⁹²

Keď sa to dôstojníci SPO dozvedeli, pokúsili sa npor. Kleinerta odhovorit' od popravy civilistov. Ten ich však vysmial, že sú tu ešte krátku dobu, a že v peš. pluku 102 „*to takto všade robia a tento spôsob je jedine správny*“. Povedal im, že je to pomsta za vojakov zabitých predchádzajúci deň partizánmi. Hneď nato 2 slovenskí a 1 nemecký vojak „*priamo sadisticky a vášnivo*“ povraždili v uvedenom dome vybraté ženy, deti i jedného bezmocného starca. Kleinert potom nechal dom s mŕtvymi zapáliť a starostu obce prinútil prehovoriť k zhromaždeným obyvateľom, aby tento masaker brali ako odstrašujúci príklad pre každého, „*kto nebude lojálny k Nemcom*“. Nedovolil dokonca svojmu lekárovi ani ošetriť ľudí, ktorí boli ranení počas náletu. Pešiaci navyše začali ľuďom kradnúť veci, ktoré si odnášali z horiacich domov. Dôstojníci SPO boli takýmto správaním šokovaní, pretože obyvateľov Maloduše poznali „*ako dobrosrdečných a pohostinných ľudí*“, ktorí „*pri nedávnej akcii nanosili*“ vojakom SPO „*množstvo vajec, syra, mlieka, smotany*“ a nechceli za to „*žiadne peniaze*“. Aby nedošlo k „*bratovražednému boju*“, radšej z obce s celým oddielom bez rozlúčenia s npor. Kleinertom odišli.⁹³ Trestná akcia npor. Kleinerta za brutálne zabitie jeho vojakov sa tak zvrhla na primitívne a barbarské vraždenie bezbranných civilistov, ktorí boli predtým navyše slovenským vojakom priaznivo naklonení! Svojimi metódami sa tak v ničom neodlišoval od svojho kolegu npor. Záhoráka.⁹⁴

Po návrate z Maloduše hlásil npor. Donoval svojmu veliteľovi, čoho sa stali svedkami. Pplk. Kmicikievič hneď všetkým dôstojníkom, ktorí boli v Maloduši, prikázal podať o tom, čo videli, písomné hlásenie a spolu so svojím hlásením ho poslal veliteľovi ZD. Upozornil v ňom plk. Kunu, že jeho jednotky operujú v priestoroch, kam sa pred príchodom SPO neodvážili vkročiť

⁹²Tamže.

⁹³Tamže; VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 50.013/Taj. vel. 1942, SV. 22.9.1942. s. 3. Por. Gaš poznal npor. Kleinerta ešte z čias štúdií na gymnáziu, no ani táto známosť npor. Kleinerta neobmáčkila. BAJTOŠ, ref. 73, s. 85.

⁹⁴Npor. pech. Ladislav Kleinert a npor. pech. Ján Záhorák sú jediní dôstojníci slovenskej armády, o ktorých je bezpečne známe, že majú na svedomí smrť nevinných civilistov. Obidvaja boli pod ochranou pplk. pech. Michala Lokšika, ktorý ich navrhol na vyznamenania a dal im pozitívne hodnotenia. Npor. Záhorák tak bol už 15. marca 1942 vyznamenaný Železným krížom II. triedy (VHA Trnava, ZD, šk. 62, III/22, 102.p.pl., Dôverný rozkaz č. 18, SV. 15.9.1942.) a npor. Kleinert dostal 18. augusta 1942 vyznamenanie Za hrdinstvo II. stupňa (VHA Trnava, ZD, šk. 62, III/22, p.pl.102, Dôverný rozkaz č. 14, SV. 18.8.1942.). Pri odchode do výslužby dostali obidvaja od veliteľa ZD pochvalné uznanie za vzornú službu v peš. pluku 102 od začiatku vojny. Npor. Kleinert bol zároveň povýšený do hodnosti stotník. O jeho činnosti sa doslova písalo: „*Rozvážne a vzorne viedol svoju rotu a pri akciách proti banditom vynikol chladnokrvnosťou a príkladnou osobnou statočnosťou tak, že vždy dosiahol úspešného výsledku.*“ (VHA Trnava, ZD, šk. 3, I/50 (a), Rozkaz č. 96, 22.7.1943). O masovej vražde v Maloduši tu nepadlo ani slovo. Jeho zločiny však nezostali utajené. Po odchode do civilu pracoval v cukrovare v Trebišove. Na začiatku januára 1945 sa dokonca prihlásil do Československého armádneho zboru! Hoci mal nemeckú národnosť, bol prijatý do náhradného pluku v Humennom. Už tam ho ale hľadali traja dôstojníci NKVD pre jeho zločiny spáchané na Ukrajine. Onedlho bol zaistený, súdený a 10. decembra 1947 bol v Bratislave Národným súdom odsúdený na trest smrti a popravený. (BELKO, J.: *Zápisník z východného frontu*. Bratislava, 1965. s. 249-250, 262.). Npor. Záhorák sa v lete 1944 pripojil k SNP, v roku 1945 „*evakuoval*“ na Západ, bol však zadržaný a od konca apríla 1945 bol vo väzbe. Okresný ľudový súd v Bratislave ho súdil za vraždu približne 50 ľudí na akciách počas jeho služby v ZD, bitie vypočúvaných a vypálenie domov v obciach Valavské, Medvednoje a Skorodnoje. Na jeho hlavu partizáni dokonca vypísali odmenu 100 000 rubľov za mŕtveho a 150 000 za živého. Ján Záhorák bol odsúdený na 25 rokov odňatia slobody. Trest smrti nedostal len preto, že sa so svojou rotou pripojil k SNP. MEDVECKÝ, M.: *Represie príslušníkov zaisťovacej divízie voči civilnému obyvateľstvu na obsadenom území ZSSR*. In: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I. Trnava, 2002. s. 165.

Vojenská história

ani nemecké ani slovenské jednotky. Vojaci SPO pritom ani raz neboli prepadnutí, i keď niekedy museli ísť cez lesy aj osamelé autá! Civilné obyvateľstvo sa k jeho vojakom „*chovalo zdržanlivo, bojácne, ale veľmi pohostinsky*“. Keď sa ich vojaci SPO pýtali, čoho sa boja, odpovedali, že „*Čechoslováci ... hneď strieľajú a pália dediny*“. Civilisti pritom hovorili vojakom SPO: „*Vy s tými žltými výložkami, ste iní vojaci, ako tí s červenými*“. Pplk. Kmicikievič veliteľ ZD upozornil, že jeho vojaci boli práve v obci Maloduš prijatí veľmi priateľsky a zásobení potravinami, ktoré im obyvatelia dali zadarmo. Z tohto dôvodu vyjadril zásadný nesúhlas s postupom „trestnej skupiny“. Logicky argumentoval, že to nahráva nepriateľskej propagande, zasieva nenávisť medzi civilistami k slovenským jednotkám, zväčšuje počet a aktivitu partizánov, čo zasa vedie k zväčšovaniu strát slovenských jednotiek. Kmicikievič upozornil, že pomsta na bezbranných civilistoch nemá nič spoločné s vojenskou čťou, tobôž s ľudskosťou. Maloduš bola navyše 20 km južne od Riečice a slovenskí vojaci boli zabití 10 km juhozápadne od Riečice. Medzi týmito dvoma miestami bolo podľa neho „*ešte niekoľko obcí, ktoré by skorej mohli prísť v úvahu pre trestnú výpravu*“. Na záver svojho hlásenia pplk. Kmicikievič požiadal veliteľa ZD, aby obidve hlásenia predložil MNO, „*aby sa vysvetlilo raz a navždy poslanie ZD, že je strážnym oddielom a nie trestnou inkvizíciou so stredovekými spôsobmi...*“⁹⁵ Maloduša tak vlastne potvrdila indicie pplk. Kmicikieviča, ktoré verejne prezentoval už pred vyše dvoma mesiacmi.

Plk. Kuna na základe obidvoch hlásení nariadil náčelníkovi štábu ZD pplk. Šišovskému a stot. Moťovskému, aby celú vec prešetrili. Hoci sa im pri vyšetrowaní potvrdili fakty prezentované dôstojníkmi SPO, najmä pplk. Šišovský sa zastával pplk. Lokšika. V oficiálnej odpovedi z 9. augusta bola pplk. Kmicikievičovi dokonca vytýkaná pasivita v boji s partizánmi a bol vyzvaný na ich konečné zničenie v priestore SPO. Pplk. Kmicikievič odpovedal veliteľovi ZD hneď na druhý deň hlásením, kde vymenoval všetky akcie SPO od 16. júla do 10. augusta. Odmietol zabíjanie bezbranných žien, detí a starcov, a následne z nich v hláseniach konštruovať zabitých partizánov. Právom to nepovažoval za úlohu slovenskej armády, ale ironicky veleniu ZD navrhol zriadenie „*odstreľujúcich oddielov, ktoré by nemali nič spoločného so slovenskou armádou...*“ Plk. Kuna nariadil urobiť na npor. Kleinerta trestné oznámenie, avšak práve 10. augusta 1942 ho vo funkcii vystriedal plk.gšt. Rudolf Pilfousek. Ten trestné oznámenie na Kleinerta okamžite stiahol a snažil sa pplk. Kmicikieviča zbaviť velenia SPO.⁹⁶ Hlásenie pplk. Kmicikieviča i troch spomenutých dôstojníkov sa tak pričinením nového veliteľa ZD k ministrovi národnej obrany vôbec nedostalo.

Podobné akcie iba zvyšovali aktivitu partizánskych oddielov. Mnohé akcie vykonané partizánmi sa ale v ničom neodlišovali od akcií okupačných vojsk. Na základe Stalinovho rozkazu z novembra 1941 partizáni vypaľovali dediny, ktoré boli hospodárskou základňou okupačnej správy. V deň tragédie v Maloduši partizáni vtrhli do obcí Osmanova Sloboda, Sosovka a Andrejevka. Nedovolili miestnym obyvateľom vykonať žatvu a spálili im všetku úrodu. 1. a 2. augusta urobili to isté v okolí Kopatkeviči. Keďže starosta to Nemcom nehlásil, nemecká jednotka vtrhla do dediny, zastreľila starostu a ďalších 5 ľudí a ich domy zapálili. V konečnom dôsledku tak najviac trpelo civilné obyvateľstvo, ktoré muselo znášať krutosti okupantov i partizánov. Pre partizánov bolo oveľa jednoduchšie napádať nechránené dediny ako pozície okupačných vojsk.⁹⁷

Bezpečnostná služba slovenskej *Zaisťovacej divízie* na okupovaných územiach Ukrajiny a južného Bieloruska tak v prvej polovici roku 1942 postupne strácala pokojnú, priam idylickú podobu z roku 1941. Partizánske oddiely sa po krutej zime začali od jari postupne stále viac aktivizovať a početne narastať. Útoky proti okupačným jednotkám a železničným komuni-

⁹⁵AM SNP Banská Bystrica, Pozostalosť J. Šolca, šk. 11, príř. č. 205/86, SPO, č.: 142/Taj. 1942, SV. 3.8.1942. (Odpis).

⁹⁶KMICIKIEVIČ, ref. 29, s. 2.

⁹⁷VHA Trnava, ZD, šk. 1, I/4, Vel. ZD, Č.: 82.692/Taj. Ia – 1942, SV. 21.8.1942.

Vojenská história

káciám boli stále častejšie. Mnohokrát boli brutálne útoky zamerané aj proti slovenským vojakom. Slovenské jednotky zasa odpovedali protipartizánskymi akciami, ktoré v niektorých prípadoch postihli aj civilné obyvateľstvo. Akcie namierené proti bezbranným civilistom vykonali iba niekoľkí dôstojníci peš. pl. 102 so svojimi jednotkami. Ich počínanie však ostatní príslušníci ZD ostro odsuzovali. Drvivá väčšina slovenských vojakov mala s miestnym ukrajinským a bieloruským obyvateľstvom mimoriadne priateľské styky, čo vôbec nebolo samozrejme v ostatných okupačných armádach. Za vyslovene nadštandardné možno označiť vzťahy Slovákov s miestnymi dievčatami a mladými ženami. I preto nemalo velenie ZD prakticky žiadne problémy so znásilňovaním, čo nemožno povedať o iných okupačných vojskách (najmä Maďari, Rumuni a Taliani často znásilňovali bezbranné ženy). Disciplína v divízii bola na dobrej úrovni a dezercie sa prakticky nevyskytli. V druhej polovici roku sa však situácia začala i v tomto ohľade zhoršovať.

P. MIČIANIK: DIE SLOWAKISCHE SICHERUNGSDIVISION AN DEN BESETZTEN GEBIETEN DER UKRAINE UND DES SÜDLICHEN WEIBRUßLANDS (JANUAR – AUGUST 1942)

Die Studie behandelt das Thema der Wirkung der slowakischen Sicherungsddivision an dem Gebiet des südlichen Weißrußlands und der nördlichen Ukraine in der Zeit zwischen Januar und Anfang August 1942. Die ersten Monate des Sicherungsdienstes der Division verliefen ruhig und ohne ernstere Konflikte mit Partisanengruppen, die sich im Winter praktisch nicht aktivierten. Die slowakischen Soldaten kämpften also nur mit der brutalen Kälte, an die sie von zu Hause nicht gewohnt waren. Die Temperatur sank sogar unter -40°C! Zu den ersten Kämpfen mit Partisanen kam es im März, bei denen die slowakischen Truppen schwere Verluste erlitten. Sie kämpften nämlich mit den Resttruppen der sowjetischen Armee, die noch im Sommer 1941 zerschlagen wurden und im Hinterhaupt der Wehrmacht verblieben.

Im Laufe des Sommers wurden mehrere Aktionen gegen Partisanen durchgeführt, bei denen die slowakischen Truppen minimale Verluste erlitten. Ein Paar Soldaten wurden doch durch Partisanen brutal zu Tode gefoltert. Die slowakischen Truppen unternahmen deshalb Gegenstöße. Manche Aktionen arteten sich im Endeffekt auf Schlachten von wehrlosen Zivilisten ab. Solche Aktionen wurden beweisbar durch zwei Offiziere und ihre Truppeneinheiten durchgeführt. Die meisten slowakischen Soldaten und Offiziere waren mit solchen Methoden nicht einverstanden und lehnten sie ab. Mit den Zivilisten pflegten sie freundschaftliche Beziehungen und bemühten sich ihnen um jeden Preis zu helfen. Die Beziehungen der Slowaken mit den einheimischen Mädchen und jungen Frauen waren sichtlich mehr als standardmäßig. Viele slowakischen Soldaten und Offiziere hatten unter ihnen Freundinnen und Geliebten. Nicht eine Beziehung endete schließlich mit einer Ehe. Die Moral und Disziplin der Soldaten war auf einem sehr guten Niveau. Fahnenfluchten kamen praktisch nicht vor. Eine ruhige Sicherungsdienst wurde doch für die slowakischen Soldaten vom Ende des Sommers 1942 zur Vergangenheit. Die Partisanentruppen verstärkten sich und unternahmen immer mehr Aktionen, was später zum Niedergang der Moral unter slowakischen Soldaten führte.

Obr. č. 1: Výsledok partizánskych sabotáží na trati Pinsk – Gomeľ v lete 1942. (Zbierka autora)

Obr. č.3: Poddôstojníci HKB 101 Leon Sokolovský (vľavo) a Pavel Šarkan sa v apríli 1942 zúčastňovali stráženia zajateckého tábora v Žitomíri. Foto je z Lvova, jeseň 1941. (Zbierka autora)

Obr. č. 2: Vojaci Jazdeckého priezvedného oddielu na prieskume (Od Tatier po Kaukaz)

Vojenská história

Obr. č. 4: Improvizovaný pancierový vlak, ktorý postavili pod vedením mjr. pechoty Martina Strapáka vojaci peš. pl. 102. Na vagóne je ukoristený sovietsky tank BT-5. (Od Tatier po Kaukaz).

Obr. č. 5: Hipomobilná zásobovacia kolóna ZD na začiatku roku 1942. (Od Tatier po Kaukaz).

Vojenská história

Obr. č. 6: Gen. Augustín Malár v rozhovore s veliteľom ZD plk. pech. Pavlom Kunom počas zastávky, ktorú urobil pri ZD na ceste od RD na Slovensko v máji 1942. (Od Tatier po Kaukaz).

